

ITUF

Kultur, Samhälle och mediegestaltning 160p

LIU-ISAK/KSM-B--06/01--SE

”Kom nu då, vadå? Barnprogram i TV2!”

–EN STUDIE AV FEM MYROR ÄR FLER ÄN FYRA ELEFANTER I RELATION TILL
BARNSTUGEUTREDNINGEN PÅ 1970-TALET

Lotta Eriksson & Juulia Koivuniemi

Handledare:

Marianne Winther Jørgensen

Linköpings universitet

Upphovsrätt

Detta dokument hålls tillgängligt på Internet – eller dess framtida ersättare – under 25 år från publiceringsdatum under förutsättning att inga extraordinära omständigheter uppstår.

Tillgång till dokumentet innebär tillstånd för var och en att läsa, ladda ner, skriva ut enstaka kopior för enskilt bruk och att använda det oförändrat för ickekommersiell forskning och för undervisning. Överföring av upphovsrätten vid en senare tidpunkt kan inte upphäva detta tillstånd. All annan användning av dokumentet kräver upphovsmannens medgivande. För att garantera äktheten, säkerheten och tillgängligheten finns lösningar av teknisk och administrativ art.

Upphovsmannens ideella rätt innefattar rätt att bli nämnd som upphovsman i den omfattning som god sed kräver vid användning av dokumentet på ovan beskrivna sätt samt skydd mot att dokumentet ändras eller presenteras i sådan form eller i sådant sammanhang som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart.

För ytterligare information om Linköping University Electronic Press se förlagets hemsida <http://www.ep.liu.se/>.

Copyright

The publishers will keep this document online on the Internet – or its possible replacement – for a period of 25 years starting from the date of publication barring exceptional circumstances.

The online availability of the document implies permanent permission for anyone to read, to download, or to print out single copies for his/hers own use and to use it unchanged for non-commercial research and educational purpose. Subsequent transfers of copyright cannot revoke this permission. All other uses of the document are conditional upon the consent of the copyright owner. The publisher has taken technical and administrative measures to assure authenticity, security and accessibility.

According to intellectual property law the author has the right to be mentioned when his/her work is accessed as described above and to be protected against infringement.

For additional information about the Linköping University Electronic Press and its procedures for publication and for assurance of document integrity, please refer to its www home page: <http://www.ep.liu.se/>.

Sammanfattning

Ett av de mest populära barnprogrammen under 1970-talet var *Fem myror är fler än fyra elefanter* vilket började sändas på TV2 den 19 november 1973. Barnen kunde höra TV:n ljuda: ”Kom nu då, vadå? Barnprogram i TV2!” Då visste de att det var dags för den barnsliga Brasse, pappaliknande Magnus och förhandlande mamma Eva att underhålla och lära de TV-törstande barnen. Vem ska bort av djuren? Leopard, Karaff, Gronk eller Snyckling? Kan man verkligen prata med ett papper? Dessa och många fler frågor gavs barnen möjlighet att finna svar på inbakat i glamourösa och färgsprakande miljöer. Skaparen Bengt Linné berättar att barnen på 1970-talet behövde få uppleva en annan sorts barnprogram än den om pojken Bai Bang som bodde i ett cementrör i Vietnam.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur *Fem myror är fler än fyra elefanter* inkräktade på den syn man hade på barn och barnprogram under 1970-talet. För att få en förståelse för debatten och kritiken som *Fem myror är fler än fyra elefanter* fick, vill vi också undersöka vilka värderingar och normer som var viktiga under denna period. Vi har även genomfört intervjuer med Magnus Härenstam, Brasse Brännström och Bengt Linné och analyserat fyra sketcher från programserien.

Vi har kommit fram till att programmets användande av pedagogiska synsätt som ej förekom i Barnstugeutredningen skapade stor debatt eftersom dessa hade helt annan syn på hur barn utvecklas och lär. Både Piaget och utredningen ansåg att läsning inte var något som barnen skulle utsättas för innan de började skolan, gjorde man det kunde de skadas för livet.

Även i TV fanns det tydliga drag av detta tankesätt. Barnprogrammen skulle gå i ett lugnt tempo och endast behandla ämnen som barn var mottagliga för. De hade även uppgiften att lära barnen förstå att det finns andra som inte har det lika gott ställt som de själva och man kunde ofta se drag av ett politiskt budskap i programmets innehåll.

Det skedde många förändringar under 1970-talet vad gäller synen på barn och TV. Barnredaktionerna på TV1 och TV2 fick stora summor pengar för att finansiera produktioner av barnprogram och temat låg ofta på att undervisa barnen om samhället och världen ur ett barnperspektiv och det var viktigt att det fanns mycket allvar och verklighetsskildringar i programmen. I motsats till dessa program kom så *Fem myror är fler än fyra elefanter* med ett glamoröst och färgsprakande program med massor av fantasifyllda och underhållande sketcher, där fokus inte låg på pedagogiken i sig utan på att roa barn så att de på det sättet skulle lära sig. Detta gjorde att *Fem myror är fler än fyra elefanter* fick hård kritik av både pedagoger och anställda inom Sveriges Radio. En annan avgörande del i kritiken var att programmet var för kommersiellt och hade ett alldeles för högt tempo för barnen.

Detta och många andra aspekter innebar att programmet hamnade utanför ramen för vad som verkade acceptabelt på den tiden.

Nyckelord: Barnprogram, SVT, pedagogik, Barnstugeutredningen, *Fem myror är fler än fyra elefanter*, Magnus Härenstam, Brasse Brännström, Piaget.

Förord

Magnus Härenstam, Brasse Brännström och Bengt Linné

Vi har båda tittat på *Fem myror är fler än fyra elefanter* ända sedan barnsben och fascinerats av hur något så alldagligt som en bokstav kan glittra som en diamant, och hur en sång med så få ord kan säga så mycket!

”Tjooff, tjooff, tjooff, tjooff, tjooff, tjooff, tjooff, Oooo va det låter bra!

Det är O:et i tjooffet som gör det!”

(Juulia och Lotta sjunger O-låten från Fem myror är fler än fyra elefanter)

”Vi har inte fått nått hedersdoktorat i pedagogik det är... den största skandalen i svenska pedagogikens historia!” (Brasse).

”Det är så nära Astrid Lindgren som man kan komma” (Magnus)

”Vi ville ha en stark identifikationsmöjlighet för barnen alltså, nån som faktiskt också slog dom vuxna ibland som ju är det bästa barn vet” (Linné)

Norrköping 21 december 2005

Lotta Eriksson och Juulia Koivuniemi

INLEDNING	1
SYFTE.....	2
FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
BAKGRUND	3
HUVUDDRAGEN I 1970-TALETS SAMHÄLLSSYN.....	3
<i>Barnprogram under slutet av 60- och början av 70-talet</i>	5
OM PROGRAMMET FEM MYROR ÄR FLER ÄN FYRA ELEFANTER.....	7
TIDIGARE FORSKNING	8
METOD OCH ANALYTISK UTGÅNGSPUNKT	11
BARNSTUGEUTREDNINGEN – DEN NYA FÖRSKOLAN	11
TEORIER I BARNSTUGEUTREDNINGEN OCH FEM MYROR ÄR FLER ÄN FYRA ELEFANTER	13
<i>Jean Piaget</i>	13
<i>Erik H. Erikson</i>	16
TEORIER SOM ENDAST TILLÄMPAS I FEM MYROR ÄR FLER ÄN FYRA ELEFANTER	17
<i>Ulrika Leimar – LTG: läsning på talets grund</i>	17
<i>Lev S. Vygotskij</i>	18
MATERIAL	20
FEM MYROR ÄR FLER ÄN FYRA ELEFANTER	20
<i>Radioreportaget</i>	20
<i>Intervjuerna med Magnus, Brasse och Linné</i>	20
<i>Sketcherna</i>	24
ANALYS OCH RESULTAT	30
UTVECKLING OCH LÄRANDE	30
<i>Dialogpedagogik</i>	32
VARFÖR FEM MYROR ÄR FLER ÄN FYRA ELEFANTER KRITISERADES.....	33
<i>Tabuämnen</i>	34
DISKUSSION	36
REFERENSFÖRTECKNING	39
BILAGOR	41

Inledning

Ett av de mest populära barnprogrammen under 1970-talet var *Fem myror är fler än fyra elefanter* vilket började sändas på TV2 den 19 november 1973. Barnen kunde höra TV:n ljuda: ”Kom nu då, vadå? Barnprogram i TV2!” Då visste barnen att det var dags för den barnsliga Brasse, pappaliknande Magnus och förhandlande mamma Eva att underhålla och lära de TV-törstande barnen. Vem ska bort av djuren? Leopard, Karaff, Gronk eller Snyckling? Kan man verkligen prata med ett papper? Dessa och många fler frågor gavs barnen möjlighet att finna svar på inbakat i glamourösa och färgsprakande miljöer. Skaparen Bengt Linné berättar att barnen på 1970-talet behövde få uppleva en annan sorts barnprogram än den om pojken Bai Bang som bodde i ett cementrör i Vietnam.

Inför programmets premiär i TV2 skrevs det följande i tidningen ”Röster i radio-TV”:

Många föräldrar grips då av panik för de har fått höra att det inte är bra att barn lär sig något före skolan för då får de tråkigt och blir missanpassade. Ja, så tror vi i Sverige... Nu tar TV2 ett djärvt kliv in på den pedagogiska arenan... Det är faktiskt inte så lätt att förstå varför fyra jättebamsingar till elefanter inte är fler än fem uschla småmyror... Men ett äventyr blir det att få höra vad pedagoger och psykologer säger om TV som undervisare av förskolebarn. För man kanske inte får ha så här roligt när man lär sig saker?¹

Att avslöja det faktum att man lärde sig siffror och bokstäver i *Fem myror är fler än fyra elefanter*s sällskap är knappast en sensation idag. För visst var det väl så att du, liksom vi, lärde känna Magnus, Brasse och Eva och den oförglömliga siffervisan som hade några ”fjorton” för mycket, de tre bajsande åsnorna, elefant-pappan och elefant-sonen som kom insläpandes med sina bokstäver, och alla de busiga djuren i Lattjolajbanlådan?

Lika självklart som det var för barnen på 1970-talet, lika självsäkert kommer nästa generation barn att svara ja på ovanstående fråga. Att programmet är från 70-talet är det knappt någon som reflekterar över. Det är ju pedagogiskt och bra! Men hur kommer det sig att ett barnprogram som har mer än 30 år på nacken fortfarande håller måttet, när synen på barn och pedagogik genomgått revolutionerande förändringar sedan dess?

1972 kom Barnstugeutredningen, en statlig utredning om förskolans uppgifter och utformning, som presenterade hur den nya förskolan skulle vara utformad och vilka teorier som skulle ligga till grund för undervisningen. Det framgår tydligt att Barnstugeutredningen skulle vila på två teoretiker, Jean Piaget och Erik Erikson som båda forskat om barns

¹ Rydin Lena, *Röster i radio-TV*, (1973) Stockholm: Sveriges radio Stockholm; Nr 47, sid. 8 och 55

utveckling. Under samma period började alltså Fem myror att sändas. Programmet fick en hel del kritik bland annat på grund av sättet de undervisade på och de ämnen de behandlade. Tabuämnen såsom onyttig mat och kiss- och bajshumor, det höga tempot i programmet men även dess estetiska form med glitter och glamour inkräktade på samhällets inställning till barnprogrammets uppgift och syfte. En annan punkt som fick mycket uppmärksamhet var användandet av andra pedagogiker än de som ingick i den statliga Barnstugeutredningen. Linné berättar att han med avsikt valde att kombinera flera olika teorier om barns utveckling och lärande vilket inte var uppskattat av alla. Det blev heta diskussioner inom Sveriges Radio (nuvarande SVT) om att programmet var för vänsterinriktat och kommersiellt. Även många förskollärare och andra som arbetade med barn uttryckte sin oro över hur programmet skulle påverka barnen.

Tanken med denna uppsats är att ge en inblick i hur *Fem myror är fler än fyra elefanter* är utformat och att sätta detta i relation till hur man såg på barn under 1970-talet. Idag får man ofta höra att "Jag lärde mig att läsa tack vare *Fem myror är fler än fyra elefanter*" men det är få som minns den debatt som stormade runt programmet när det för första gången visades i TV. Det som vi tar för givet idag om *Fem myror är fler än fyra elefanter*s pedagogiska och roande undervisningsform var, när programmet kom, något nytt och skrämmande som man inte skulle utsätta barnen för. Vi utgår från tanken att det är vissa tankar och åsikter i samhället som är mer accepterade än andra, och om det är någon som försöker ändra eller tänja på de givna ramarna utsätts de för mycket kritik och motstånd. I *Fem myror är fler än fyra elefanter*s fall är det just 1970-talets samhällssyn, och inte minst synen på barn och deras utveckling, som ställs mot de nya tankarna i programmet vilka inte passade in i de givna ramarna. *Fem myror är fler än fyra elefanter* har redan setts av flera generationer och kommer med största sannolikhet att visas för många fler. Därför är det ett viktigt program att studera.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur *Fem myror är fler än fyra elefanter* inkräktade på den syn man hade på barn och barnprogram under slutet av 60- och början av 70-talet. För att få en förståelse för debatten och kritiken som *Fem myror är fler än fyra elefanter* fick, vill också undersöka vilka värderingar och normer som var viktiga under denna period. Genom att sätta den teoretiska analysmodellen, bestående av Barnstugeutredningen och de olika teorierna om barns utveckling, mot den konkreta delen, bestående av de intervjuer vi genomfört med Magnus Härenstam, Brasse Brännström och Bengt Linné samt ett

radioreportage från Barnkulturradion i P3, har vi som syfte att visa på relationerna mellan dessa genom en analys av de sketcher vi valt ut ur *Fem myror är fler än fyra elefanter*.

Frågeställningar

Vilka pedagogiska perspektiv dominerade synen på barn i 70-talets Barnstugeutredning?

Vilken eller vilka pedagogiker tillämpades i *Fem myror är fler än fyra elefanter* och hur yttrade sig dessa i programmet?

Vilka likheter och skillnader kan man se när man jämför *Fem myror är fler än fyra elefanter* med Barnstugeutredningen?

Av vilka anledningar kritiserades programmet?

Bakgrund

För att förstå den kontext som *Fem myror är fler än fyra elefanter* inkräktade i behövs en övergripande beskrivning av hur samhället såg ut i början av 1970-talet. Vi har valt att dela upp denna i två delar, dels samhället i stort och dels hur övriga barnprogram under denna period kunde se ut. Slutligen ger vi även en bakgrundsbeskrivning över hur *Fem myror är fler än fyra elefanter* kom till, för att senare i uppsatsen gå in djupare på några utvalda delar.

Huvuddragen i 1970-talets samhällssyn

Få företeelser i modern historia är så mytomspunna och känsloladdade som detta årtal. En del minns det med nostalgi – andra med avsky. Det är svårt att finna oberörda betraktare. Somliga menar att 1968 var en dyster tidsperiod, då vänsterextremism, ansvarslöshet och aningslös naivitet fick styra den politiska debatten. Andra ser 1968 [med detta årtal åsyftar författarna åren från mitten av 1960-talet till slutet av 1970-talet] som en tid då medborgarnas politiska engagemang ökade, rättvisefrågor fick hög prioritet och de svenska folkhemsfönstren på allvar öppnades mot omvärlden.²

Under de så kallade rekordåren, 1950- och 1960-talet, hade Sverige rekordhög tillväxt³ med Socialdemokraterna som det huvudsakliga styrande partiet. Men i början av 1970-talet hade inflationen under rekordåren nått sin kulmen och samhället fick ta sviterna av detta i form av arbetslöshet och devalvering.⁴ De etablerade politiska partierna utmanades av många olika grupper och rörelser, ofta med vänsterinriktad ideologisk grund, som med hjälp av ickeparlamentariska metoder strävade efter att få makt och kunna påverka. Rörelser som visade solidaritet för till exempel Palestina, Chile och Afrika bildades, likaså rörelser som

² Bjereld Ulf, Demker Marie, *I vattumannens tid?*, (2005) Stockholm; Hjalmarson & Högberg Bokförlag, sid. 14

³ <http://www.regeringen.se/sb/d/2540/a/23799>, kontrollerad den 29 november 2005

⁴ Dahlberg Hans, *Hundra år i Sverige*, (1999) Stockholm: Albert Bonniers Förlag, sid. 261

engagerade sig i miljöfrågor och kvinnofrågor. Vietnamkriget var ett hett ämne bland vänsteraktivister.⁵ Rörelsen FNL protesterade mot USA:s krig i Vietnam och startade tidskrifter, anordnade demonstrationer och namninsamlingar i detta syfte.⁶ Även de etablerade politikerna och partierna var kritiska till hur USA agerade i Vietnamkriget. Dåvarande statsministern Olof Palme ansåg att ”bombningarna var en form av tortyr och jämförde med nazisternas dåd i utrotningslägren under andra världskriget”⁷ och ett av hans personliga slagord var ”tänk inte på vad du kan göra för dig själv, tänk också på vad vi människor kan göra för varandra”⁸ Inte alla partier var lika hårda i orden när det gällde USA:s agerande i Vietnam, men de var alla överens om att det USA gjorde var fel. Det uppstod en ”diplomatisk djupfrysning” mellan Sverige och USA och den blev inte bättre då Sverige bestämde sig för att investera en anseelig summa pengar och öppna två fabriker i den Nordvietnamesiska staden Bai Bang. En annan viktig punkt under denna period var att riksdagen beslutade att Kungen skulle fråntas politiska befogenheter och endast arbeta med ceremoniella uppgifter.⁹

Det som de nya utmanande rörelserna engagerade sig i, förutom Vietnamkriget, var bland annat frågan om kärnkraften och miljön. Ett exempel är den så kallade ”Almstriden” där man kämpade för att Almarna i Kungsträdgården inte skulle huggas ned till förmån för en tunnelbanegang. De menade att det var ett sätt att bekämpa ”betongsocialismen”.¹⁰

Under början av 1970-talet blev det allt viktigare med jämlikhet i samhället där kvinnor skulle ha samma rättigheter som män, vilket bland annat resulterade i ett klädesplagg som både män och kvinnor kunde ha, ”unisex-mode”. Ett exempel på detta var en slät ovaralltyp kallad sparkdräkt.¹¹

Inom kulturen uppstod en rad fria musik- och teatergrupper som ville gå emot den kommersiella kulturen. Rörelsen Folkets-Bio, som visade alternativ film, var ett exempel på detta. Det skapades även en masskulturrörelse som gick emot finkultur som opera och antog slagordet att ”alla kan spela”, alla kan göra musik som är lika bra, lika ”fin” som all annan

⁵ Dahlberg Hans, *Hundra år i Sverige*, (1999) Stockholm: Albert Bonniers Förlag, sid. 276

⁶ Bjereld Ulf, Demker Marie, *I vattumannens tid?*, (2005) Stockholm; Hjalmarson & Högberg Bokförlag, sid. 14

⁷ Dahlberg Hans, *Hundra år i Sverige*, (1999) Stockholm: Albert Bonniers Förlag, sid. 283

⁸ Palme Olof, *Att vilja gå vidare*, (1974) Kristianstad: Kristianstad boktryckeri, sid. 18

⁹ Dahlberg Hans, *Hundra år i Sverige*, (1999) Stockholm: Albert Bonniers Förlag, sid. 272

¹⁰ *Ibid.*, sid. 276

¹¹ *Ibid.*, sid. 270

musik. Ett exempel på detta var att över 100 000 namn samlades in för att visa sitt missnöje mot byggnationen av ett nytt operahus i Göteborg.¹²

”Inom familjen revs föräldraauktoriteten ned genom den s.k. fria uppfostran, förbudet mot aga och synen på barnen som egna, självständiga individer.”¹³ Nedtoningen av familjens roll som samhällets basenhet resulterade i att föräldrarna inte längre hade lika stor möjlighet att utöva auktoritet över barnen. I och med nya regler och diskussioner om barnens rättigheter började man betrakta barn som fullvärdiga människor, och man behandlade dem i enlighet med denna syn på barn.¹⁴ Dessa tankar om barn spred sig även till de idéer man hade om skolan. Man menade att skolan var en förtryckets apparat och lärarna var de som bar på och gav utlopp för detta förtryck. Planen blev då att göra revolt mot skolan genom att avvärja lärarna från deras auktoritet.

Barnprogram under slutet av 60- och början av 70-talet

Vi har kunnat se två huvudgrupper när det gäller barnprogrammen under slutet av 60- och början av 70-talet. Det fanns de som hade ett uttalat syfte att vara pedagogiska, och de som ville undervisa om Sverige och världen för att ge barn en inblick hur samhället såg ut. Av det sistnämnda kan till exempel nämnas, *Ventilen*¹⁵ (TV1, 1972) och ”Från A till Ö”¹⁶ (TV1, 1974). I ”Från A till Ö” får man följa Hedvig, en kvinna som har svårt för krångliga ord. Hon utsätts hela tiden för situationer som där det förekommer ord hon inte förstår. Hon försöker själv sätta in orden i ett riktigt sammanhang men misslyckas. Då växer hennes näsa sig lång och det enda sättet att få den att krympa igen är att ta reda på vad ordet egentligen betyder. I ett av programmen skulle hon ta reda på vad ordet Demokrati hade för betydelse. Personen som fick i uppgift att förklara för henne vad ordet innebar var dåvarande statsministern Olof Palme. Han sa följande:

Demokrati betyder folkstyre. Du och jag och alla andra ska ha rätt att vara med och bestämma – i samhället; där det gäller att välja folk till riksdagen och till kommunerna; men också på jobbet och i vardagslivet över huvudtaget. För att här ska kunna fungera, så måste du ha rätt att säga din mening, försöka övertyga andra om din mening. Men du måste också först och respektera att andra kan tycka olika. Och djupast sett så utgår det här från att vi alla har samma värde, och samma rätt i samhället. För står du nu?¹⁷

¹² Bjereld Ulf, Demker Marie, *I vattumannens tid?*, (2005) Stockholm; Hjalmarson & Högberg Bokförlag, sid. 15

¹³ *Ibid.*, sid. 21

¹⁴ *Ibid.*, sid. 58

¹⁵ Rydin Ingegerd, *Barnens röster*, (2000) Värnamo; Stiftelsen Etermedierna i Sverige

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, sid. 199

I programmet *Ventilen* behandlades ämnen som alkoholism, skilsmässor, vänskap och döden, och det var vanligt med ren faktainformation till exempel om hur människan fungerar rent biologiskt.¹⁸

Under denna tid kunde man se tydliga politiska kopplingar i barnprogrammen, så som Olof Palme i ”Från A till Ö”. I detta fall behandlas svensk demokrati, men många program var fokuserade på internationella ämnen. Ett av dessa som var mycket populärt under denna tid var Vietnamkriget och situationen i u-länderna.¹⁹

En annan form av barnprogram var de som hade ett uttalat syfte att vara pedagogiska. Ett exempel på ett sådant program var *Mumlan* (TV2: 1973). I ett av avsnitten sitter Gösta Ekman i en kuddhörna och läser en tidning, klädd i virkad växtfärgad kofta, randig T-shirt och ett par för korta byxor med hängslen. Då kommer Lena Söderblom in och börjar dra i boken. Den går då sönder och Gösta blir mycket ledsen. De kommer då på att de kan gå till barnbiblioteket för att låna en bok. Det visas sedan ett reportage från ett bibliotek i syfte att visualisera för föräldrarna hur man tar med sig barnen till biblioteket.²⁰

Det fanns ett program som, till skillnad från andra, arbetade mycket med barnens fantasi, och det var ”Vilse i pannkakan”²¹ med Staffan Westerberg. Men detta program var inte uppskattat av alla tittare. Med sin ”kapitalistiska potatisfigur”²² Storpotäten ville Westerberg skildra den hemska verkligheten ur ett socialrealistiskt perspektiv. I boken ”Det hörde vi allihop”²³ publiceras ett antal intervjuer gjorda med tittare som var barn när programmet visades. I en av intervjuerna berättar informanten att:

Vilse i pannkakan, detta hemska program om stackars förtryckta människor, speciellt han som hade en båt full med hål och tryckte i korkar för att han ville segla jorden runt. Det var elaka föräldrar som tvingade en pojke att äta upp sin pannkaka. Det var bara deprimerande så vitt jag kommer ihåg²⁴

Det fanns dock en del barn som tyckte programmet var bra, men de påpekar att det dock var lite skrämmande att titta på det.

¹⁸ Rydin Ingegerd, *Barnens röster*, (2000) Värnamo; Stiftelsen Etermedierna i Sverige, sid. 203

¹⁹ *Ibid.*, sid. 217

²⁰ *Ibid.*, sid. 201

²¹ Højjer Birgitta, *Det hörde vi allihop!*, (1998) Värnamo; Stiftelsen Etermedierna i Sverige

²² *Ibid.*, sid. 235

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*, sid. 235

Om programmet *Fem myror är fler än fyra elefanter*

Barnprogrammet *Fem myror är fler än fyra elefanter* hade premiär på TV2 år 1973. Det var i en tid då Sveriges Radio (nuvarande SVT) genomgick stora förändringar. TV2 hade sin första sändning den 5 december 1969²⁵, och kanalens syfte var att skapa konkurrens mellan de två kanalerna TV1 och TV2.²⁶ Det beslutades, inom Sveriges radio, att det skulle satsas lika mycket pengar på produktion av barnprogram som för program som riktade sig till vuxna. Barnredaktionen på TV2 fick stort ekonomiskt stöd i syfte att utveckla nya barnprogram, så Bengt Linné, programutvecklare och producent, blev kontaktad och fick i uppgift att arbeta fram en ny programidé. Först närstuderades det amerikanska programmet *Seasame Street* som i USA blivit en stor hit. Programmet hade i syfte att öppna vägar för de underprivilegerade barnen i slumområdena för att ge dem en möjlighet att lära sig att exempelvis läsa och skriva. Det var också viktigt att undervisa barnen om solidaritet och vänskap samt att inte använda våld utan lösa konflikter genom att kommunicera med varandra.²⁷ Man konstaterade snart att programmet var för kommersiellt och hade ett för högt tempo som påminde om reklam. ”TV2 har, efter prov med användning av en del amerikanskt material valt att producera en helt svensk serie om 15 program...”²⁸, dock med samma grundtankar som *Seasame Street*, att hjälpa arbetarklassens barn så de skulle få det lättare då de började skolan samt förebygga problem med läsning, skrivning och räkning. Efter provspelning med ett antal etablerade skådespelare konstaterade Linné, som nu samarbetade med medproducenten Lasse Haglund, att komikerparet Magnus Härenstam och Brasse Brännström var de som var mest lämpade för rollerna. Tack vare att de i många år arbetat med komik underlättades arbetet med utformningen av sketcherna. Under utformandet av sketcherna insåg de snart att det fanns ett behov av en kvinnlig karaktär i programmet. Det var då Eva Remæus kom in i bilden. Innehållet i programmet planerades noggrant med ett nära samarbete med pedagoger på Göteborgs Universitet.²⁹ Det första programmet hade premiär den 19 november 1973³⁰ och under den följande veckan visade det ett avsnitt om dagen. Efter dessa avsnitt genomförde Publik- och programforskningen en utvärdering för att undersöka de pedagogiska effekterna

²⁵ Dahlberg Hans, *Hundra år i Sverige*, (1999) Stockholm; Albert Bonniers Förlag, sid. 263

²⁶ Nationalencyklopedin, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=321105, kontrollerad 2005-11-22

²⁷ Rydin Ingegerd, *Barnens röster*, (2000) Värnamo; Stiftelsen Etermedierna i Sverige, sid. 194

²⁸ Filipson Leni, *Fem myror är fler än fyra elefanter*, (1974) Stockholm; Sveriges Radio, Publik- och programforskningsavdelningen, sid. 1

²⁹ Gradvall Jan, *TV! Nedslag i Sveriges Televisions historia*, (1996) Uppsala; Ord och form

³⁰ Furhammar, Leif. Sjögren, Olle. Jerselius, Kjell (Red.) *Rörande Bilder* Rönberg Margaretha, Sjögren Olle *Lära för skolan eller leka för livet?*, (1981) Stockholm; P. A Norstedts & söners förlag, sid. 67

av programmet.³¹ I undersökningen genomförde Leni Filipson ett antal olika delundersökningar. Hon analyserade hur barnen upplevde innehållet i de olika sketcherna bland annat utifrån nivån av intresse. I en delundersökning observerades daghemsbarn både före och efter att de fått se *Fem myror är fler än fyra elefanter*, i syfte att se vilka kunskaper och preferenser barnen hade och hur programmet påverkade dessa.³² Under ”Mödraobservationen” fick mammorna i uppgift att observera och skriva ner vad barnen sagt om programmen, och mammorna tillfrågades om de hade märkt att barnet lärt sig något av *Fem myror är fler än fyra elefanter*. Hon kom fram till att 80% av barnen påverkades på ett positivt sätt av programinnehållet.³³ I undersökningen visade det sig också att det, på samma sätt som i Sesame Street, var de minst kunniga barnen som lärde sig minst av programmet.

Efter en något omgjord form hade *Fem myror är fler än fyra elefanter* åter premiär den 7 januari 1974. Efter konstaterandet att programmet inte hjälpte dem som visste minst, ändrades programmets syfte något. Nu var avsikten att ”visa hur skojigt det kan vara att syssla med siffror och bokstäver. Det var nyfikenhet och intresse man ville skapa”³⁴. Varje avsnitt var 30 minuter långt och innehöll några korta sketcher om till exempel en bokstav eller siffra, Lattjolajbanlådan (djurlådan), animerade filmer om en bokstav eller siffra och filmsekvenser där det visas en bild på ett barn där man ser och hör att personens namn skrivs. Programmet blev mycket populärt, och i en undersökning som genomfördes 1975 visade det sig att 80 % av alla barn i åldersgruppen tre till sex år tittade på *Fem myror är fler än fyra elefanter*³⁵.

Tidigare forskning

Det finns påfallande lite forskning kring *Fem myror är fler än fyra elefanter*. De som studerat barn och TV använder programmet mer som exempel på ett lyckat TV-program som hjälpt många barn med sitt läsande men det är få som gått in på djupet och studerat vad det är som gör programmet så framgångsrikt. Eftersom vi valt att analysera innehållet i fyra sketcher är inte forskning om hur barn påverkas av TV relevant. Vi har endast hittat en studie som fokuserar på sketchernas innehåll i syfte att hitta kopplingen mellan programmets komiska inslag och dess undervisande förmåga.

³¹ Filipson Leni, *Fem myror är fler än fyra elefanter*, (1974) Stockholm; Sveriges Radio, Publik- och programforskningavdelningen

³² Ibid., sid. 3-5

³³ Ibid., sid. 15-16

³⁴ Rydin Ingegerd, *Barnens röster*, (2000) Värnamo; Stiftelsen Etermedierna i Sverige, sid. 197

³⁵ Gradvall Jan, *TV! Nedslag i Sveriges Televisions historia*, (1996) Uppsala; Ord och form

Margaretha Rönnberg och Olle Sjögren har genomfört fallstudien ”Lära för skolan eller leka för livet?”³⁶ där de tittat närmare på ”skolförberedelse, barnkultur, lek och fars utifrån TV-serien *Fem myror är fler än fyra elefanter*”³⁷. Studien använder sig av socialisationsforskning, lekteori, sociolingvistik och farsanalys med syfte att visa på att TV-tittandet endast är en del i ett konkret socialt sammanhang. Valet av *Fem myror är fler än fyra elefanter* var, för forskarna, självklart eftersom det anses vara en av de viktigaste satsningarna på skolförberedande TV. Det faktum att programmet blev en stor publikframgång är ännu en anledning till varför studien är relevant. I denna studie ligger tyngdpunkten på analys av 129 sketcher, ”eller närmare nog 85% av samtliga visade”.³⁸

För att få en inblick i barnprogrammen på TV under början av 1970-talet, genomförde Margaretha Rönnberg studien ”Könsrollsstereotyper i barn-TV-program”³⁹ där hon tittade på 121 barnprogram som visades under fem veckor år 1975. Hon kom i denna undersökning fram till att det inte i en enda scen förekom bilder på två människor som visar känslor för varandra såsom att kramas eller att vara ordentligt arga på varandra.⁴⁰ Rönnberg och Sjögren påpekar i sin studie att det i de framför allt ”pedagogiska” barnprogrammen förmedlas ett budskap att det är de vuxna som vet bäst, och därför ska barnen endast lyssna och ta emot.

Vuxna pratar, sjunger och berättar eller visar något minst 90 procent av den tid de är tillsammans med barn, och barnen säger på sin höjd 2-3 ord i taget – på de vuxnas direkta uppmaning. Talar barn i Tv någonsin till kamrater tystas de i regel ned av de vuxna, och barns eventuella frågor och infall avbryts eller ignoreras genom att den vuxne höjer rösten och överröstar det röstmässigt resurssvagare barnet.⁴¹

De uppmärksammar att sketcherna i *Fem myror är fler än fyra elefanter* alltid är uppbyggda på ett sätt som barnen känner igen från bland annat sin hemmiljö, och situationerna skildras på ett sådant sätt att de rent av blir roliga. ”Här lärs helt enkelt ut *problemlösandets strategier och tekniker*, så att barnet i fortsättningen kan klara problematiska situationer bättre.”⁴² Rönnberg och Sjögren konstaterar också att programmet inte gör skillnad på skolkunskap och

³⁶ Furhammar, Leif. Sjögren, Olle. Jerselius, Kjell (Red.) *Rörande Bilder* Rönnberg Margaretha, Sjögren Olle *Lära för skolan eller leka för livet?*, (1981) Stockholm; P. A Norstedts & söners förlag

³⁷ Ibid., sid. 11

³⁸ Ibid., sid. 14

³⁹ Rönnberg, Margaretha. *Könsrollsstereotyper i barn-TV-program* (1975) Uppsala; Sociologiska institutionen

⁴⁰ Ibid., sid. 28

⁴¹ Furhammar, Leif. Sjögren, Olle. Jerselius, Kjell (Red.) *Rörande Bilder* Rönnberg Margaretha, Sjögren Olle *Lära för skolan eller leka för livet?*, (1981) Stockholm; P. A Norstedts & söners förlag, sid. 19-20

⁴² Ibid., sid. 29

vardagskunskap. Istället utgår programmet ifrån att barnen själva ska inse att till exempel räkning och skrivning är användbara även i vardagliga situationer. ”Sanningen är nämligen den att *också vardagssituationerna* – även de nöjesbetonade – *ställer krav* på oss.”⁴³

Författarna skriver att *Fem myror är fler än fyra elefanter* leker med föreställningen att barn blir lyckliga av att äta mängder av godis, glass och korv. Genom att Brasse har ett stort matintresse, speciellt för korv, samt ofta har tillgång till godis och bakelser vill de förtydliga denna bild.⁴⁴ De refererar bland annat till sketchen ”F-granen” i vilken Magnus, Brasse och Eva tillsammans ska klä en julgran. De har gemensamt bestämt att allt i granen ska börja på bokstaven F men Brasse envisas med att han vill hänga upp en korv. Eva och Magnus säger ifrån och påpekar noggrant för Brasse att korv börjar på K. Han tänker en stund och kommer sedan på den smarta lösningen, det är ju en falukorv! Magnus och Eva tittar på varandra och suckar men Brasse har ju rätt.⁴⁵ Författarna pekar även på andra ämnen i *Fem myror är fler än fyra elefanter* som inte behandlats i andra barnprogram under 1970-talet. Prutt, kiss och bajs är ”självklara höjdpunkter” i programmet, till exempel i den animerade sketchen om en åsna som bajsar tre klumpar på vilket man hör en barnröst säga ”Tre”.⁴⁶ Ett tredje ämne som programmet tagit fasta på är sketcher där ämnet kalsonger behandlas. ”Inget annat barnprogram har som just denna serie anknutit till sådana ’förbjudna’ eller ’vågade’ områden.”⁴⁷

I motsats till Brassens ”barnsliga” stil, är Magnus överdrivet elegant och intar ofta rollen som Brassens pappa. Han använder ett ganska avancerat språk och är mycket artig mot alla förutom ”sonen” Brasse. Det svåra språket och parodieringen av vuxenkultur kräver en förförståelse som de yngre barnen saknar, och detta är något som författarna ställer sig kritiska till.⁴⁸ Eva har ofta rollen som en ambitiös och förstående mor och hon hjälper ofta Brasse i situationer som han har svårt att klara på egen hand. Det kan röra sig om att föra ner ett ord på ett papper eller förklara hur en skrivmaskin fungerar. Hon ger ofta Brasse beröm och uppmuntrar honom att försöka på egen hand.⁴⁹ Alla de roller som ”spelas” av Magnus, Brasse och Eva är enligt

⁴³ Furhammar, Leif. Sjögren, Olle. Jerselius, Kjell (Red.) *Rörande Bilder* Rönnerberg Margaretha, Sjögren Olle *Lära för skolan eller leka för livet?*, (1981) Stockholm; P. A Norstedts & söners förlag, sid. 50

⁴⁴ Ibid., sid. 34

⁴⁵ Ibid., sid. 54

⁴⁶ Ibid., sid. 63

⁴⁷ Ibid., sid. 63

⁴⁸ Ibid., sid. 52

⁴⁹ Ibid., sid. 37-40

författarna mycket överdrivna och blir nästan parodier snarare än verklighetsskildringar av olika karaktärer. Ett återkommande inslag i programmet är den så kallade ”Lattjolajbanlådan”. Rönnerberg och Sjögren påpekar vikten av att det är Brasse som alltid har det ”bästa” svaret, han representerar ju ett barn.

”Gåtan” kommer här med andra ord att utgöra en effektiv strategi för att ställa det vanliga förhållandet barn-vuxen på huvudet. När föräldern ”svarar fel” får barnet uppleva den eftertraktade njutningen i att korrigera den Store.⁵⁰

På detta sätt kan man säga att Brasse segrar över ”vuxenvärldens konventionella logik och klassifikationsprinciper”⁵¹

Undersökningen visar på många andra intressanta aspekter på innehållet i *Fem myror är fler än fyra elefanter* men vi har valt att inte gå in närmare på dessa eftersom de inte är relevanta för uppsatsen.

Metod och analytisk utgångspunkt

Vi har delat in vår analytiska utgångspunkt i två delar. Den teoretiska delen, i vilken materialet från Barnstugeutredningen och dess teorier samt de teorier som används i *Fem myror är fler än fyra elefanter*, ingår, samt det mer konkreta materialet vilket vi insamlat genom intervjuer med Magnus Härenstam, Brasse Brännström och Bengt Linné. Dessa båda delar, den teoretiska och den konkreta, används sedan i analysen av de utvalda sketcherna.

Som utgångspunkt antar vi att vissa saker i samhället anses som allmängiltigt ”rätt” eller ”fel” och vid eventuella försök att utmana dessa ramar uppstår konflikter mellan de rådande reglerna och de utmanande. När det gäller *Fem myror är fler än fyra elefanter*, menar vi att det är 1970-talets samhällssyn, synen på barn och deras utveckling, som ställs mot de nya tankarna i programmet, eftersom dessa inte passade in i de givna ramarna.

Barnstugeutredningen – den nya förskolan

1972 kom ”Förskolan”⁵², en ny statlig utredning som skulle förändra synen på barn och förskolans uppgift i mycket hög grad. Den utgick från 1968 års Barnstugeutredning där syftet var att skapa en ny och bättre förskola med mer konkreta riktlinjer att följa. ”Förskolan”

⁵⁰ Furhammar, Leif. Sjögren, Olle. Jerselius, Kjell (Red.) *Rörande Bilder* Rönnerberg Margaretha, Sjögren Olle *Lära för skolan eller leka för livet?*, (1981) Stockholm; P. A Norstedts & söners förlag, sid. 57

⁵¹ Ibid., sid. 62

⁵² Socialdepartementet SOU 1972:26, *Förskolan del 1*, (1972) Stockholm; Liber Förlag

består av två delar som i detalj går in på bland annat de teorier som förskolan nu skulle utgå ifrån, hur undervisningen skulle vara upplagd, vilka mål det fanns med förskolan, med mera. Det skrivs i utredningen att man, efter att ha studerat ett antal olika teorier om barn, kom fram till att en kombination av Jean Piaget och Erik Eriksons teorier är den som var bäst lämpad för den nya förskolan.⁵³ De valde att kalla den nya pedagogiken för *dialogpedagogik*⁵⁴ i vilken fokus skulle ligga på ett ömsesidigt samtal mellan vuxen och barn. Barnstugeutredningen ansåg att det var viktigt för förskolan att lära barnen att det inte endast finns *ett* rätt svar på en fråga eller ett problem, utan ge dem möjlighet att se situationer ur olika perspektiv i syfte att lära dem att granska sina egna eller vuxnas svar på ett kritiskt sätt.

I dialogmodellen befinner sig vuxen och barn i vissa avseenden i samma situation. Båda påverkar varandra genom ömsesidigt givande och tagande. Den vuxne har emellertid utvecklingsmässigt nått längre än barnet och har därför ett större erfarenhetsmaterial, som ställs till barnets förfogande.⁵⁵

För att denna utveckling ska kunna äga rum krävs det att de vuxna aktivt engagerar sig i barns aktiviteter och sätt att uttrycka sina åsikter.

Förskolans mål

Barnstugeutredningens nya förskola hade tre övergripande mål:

- Förskolan bör sträva efter att i samarbete med föräldrarna ge varje barn bästa möjliga betingelser att rikt och mångsidigt utveckla sina känslö- och tankemässiga tillgångar.
- Förskolan kan därigenom lägga grunden till att barnet utvecklas till en öppen, hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd att komma fram till egna omdömen och problemlösningar.
- Förskolan bör hos barnet lägga grunden till en vilja att söka och använda kunskap för att förbättra såväl egna som andras levnadsvillkor.⁵⁶

Dessa skulle i sin tur uppnås genom att utveckla barns jaguppfattning, kommunikation och begreppsbildning vilka ansågs vara de tre stora kompetensområden som träder fram under förskoleåldern. Man menade att jaguppfattningen (identiteten) utvecklas under hela uppväxttiden och om barnet uppnår ett moget jag beror helt på uppväxttidens karaktär. Från början är barnet helt egocentriskt men börjar efterhand alltmer hitta en balans mellan sin egen och andras vilja. Barnets förmåga att identifiera sig med andra och ta efter dem bidrar till jagets utveckling.⁵⁷

⁵³ Socialdepartementet SOU 1972:26, *Förskolan del 1*, (1972) Stockholm; Liber Förlag, sid. 24

⁵⁴ *Ibid.*, sid. 47

⁵⁵ *Ibid.*, sid. 46

⁵⁶ *Ibid.*, sid. 63

⁵⁷ *Ibid.*, sid. 65-67

Kommunikation i sin tur kan sägas vara förmågan att ta emot, överföra och framställa information, det vill säga tankar och känslor. Barnet kan i och med denna färdighet inte bara uttrycka utan även förmedla något till sin omgivning. Barnet lär sig även att skilja och växla mellan mottagar- och avsändarrollen och lämnar då så småningom det egocentriska stadiet för att ingå i det sociala samspelet.⁵⁸

Slutligen menar Barnstugeutredningen att det krävs en förståelse för begrepp om barnet ska kunna tänka på en högre nivå än den mest grundläggande. Innan barnen kan de korrekta orden för olika begrepp har de ofta utvecklat egna namn på dessa. Därför är det viktigt att den vuxne inte pratar barnspråk, utan använder riktiga ord och begrepp redan från början. Man kan dock inte lära barnen begreppen för bilder, symboler med mera förrän denne först upplevt med sina sinnen det som ordet eller bilden står för.

En av de viktigaste delarna i Barnstugeutredningen var dock, som vi tidigare nämnt, dialogpedagogiken vilken förde fram vikten av kommunikationen mellan barn och vuxen. Det är dock viktigt att komma ihåg att man ändå ansåg att de vuxna visste bäst.

Teorier i Barnstugeutredningen och Fem myror är fler än fyra elefanter

Som nämnts ovan låg Barnstugeutredningens teoretiska grund och fokus på Jean Piaget och Erik Erikson, vilka, enligt utredningen, kompletterade varandra. Även *Fem myror är fler än fyra elefanter* använde sig av dessa teorier i utformandet av programmet, men till skillnad från Barnstugeutredningen valde de att även fokusera på Lev Vygotskijs teori och Ulrica Leimars LTG-metod (Läsning på talets grund), trots att dessa ansågs bryta mot Piaget och Erikson.

Jean Piaget

Den Schweiziske forskaren Jean Piaget var i grunden en biolog vilket präglade hans teorier. Han teori saknade dock ett psykoanalytiskt ställningstagande. Från biologin:

... hämtade han bl.a. idén om anpassning mellan individ och miljö och förde över denna till det kunskapsmässiga området. Han menade att det sker en inre anpassning i våra mentala strukturer genom att vi tolkar alla yttre händelser som vi registrerar...⁵⁹

Piaget delade in barnets utveckling i fyra olika faser: senso-motoriska 0-2 år, preoperationella 2-7 år, konkreta operationella 7-11 år, formella operationella 11år och uppåt. Inom varje fas

⁵⁸ Socialdepartementet SOU 1972:26, *Förskolan del 1*, (1972) Stockholm; Liber Förlag, sid. 68-69

⁵⁹ Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 101

finns ett antal delfaser. De olika stadierna är beroende av varandra och för att bli en fullt utvecklad person krävs det att ett barn får genomgå alla faser.

Om vi försöker fråga, visa eller förklara saker och ting för barn innan de är mentalt redo, befrämjar detta inte utvecklingen, även om barnet kan lära sig några mekaniska och 'tomma' procedurer. Om vi försöker lära barn något innan de är mogna för det, kan detta skapa frustrerade barn som inte har några möjligheter att förstå vad man 'lär' dem... men grunden för en sådan förståelse skapas av barnen själva genom en självstyrd problemlösning – inte genom lärarens ansträngningar.⁶⁰

Vi har valt att lägga fokus på den preoperationella fasen eftersom programmet *Fem myror är fler än fyra elefanter* vänder sig till denna åldersgrupp av barn. Vi kommer dock att skriva ett kort sammandrag av de övriga faserna.

I *Fem myror är fler än fyra elefanter* är språket en viktig del för att förmedla kunskapen. Piaget skriver dock själv att språket:

...inte räcker till för att förmedla en logik och att det helt enkelt bara kan begripas tack vare logiska assimilationsinstrument av djupare ursprung, dvs. härrörande från det allmänna samordnandet av handlingar eller operationer.⁶¹

Med det menar Piaget att om språket förs in för tidigt i barnens liv hämmar det deras intellektuella utveckling. Man ska istället i första hand utveckla barns intelligens vilken i sin tur hjälper dem med den språkliga utvecklingen.⁶² Barnets tänkande "är en självreglerande aktivitet som igångsätts innan språket börjar användas och sträcker sig långt utöver språket."⁶³ Piaget gör skillnad på att ha kännedom om ett ord och att förstå en situation. Att barnet känner till ordet bada betyder nödvändigtvis inte att denne vet vad det innebär, eller tvärtom att barnets inte kan uttrycka sina tankar eftersom det inte kan formulera sig i ord. Förmågan att kombinera tanke och språk är en färdighet som utvecklas under lång tid och blir enligt Piaget inte fulländad förrän i tonåren.⁶⁴

För att en människa skall nå det intellektuella stadium där hon fungerar väl i språkligt avseende är handlingar och konkreta situationers media närmast nödvändiga, medan ett för tidigt framhävande av språket... inte ger någon näring åt den intellektuella utvecklingen.⁶⁵

I början av barnets liv, i det senso-motoriska stadiet 0-2 år, kan det inte skilja sig själv från omvärlden men utvecklar snart en förmåga att känna igen andra i omgivningen samt inse att

⁶⁰ Wood David, *Hur barn tänker och lär*, (1999) Lund; Studentlitteratur, sid. 36

⁶¹ Kroksmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur, sid. 444

⁶² Ibid., sid. 444

⁶³ Furth Hans G, Wachs Harry, *Piaget i praktiken*, (1978), Stockholm; Natur och Kultur, sid. 28

⁶⁴ Ibid., sid. 28

⁶⁵ Ibid., sid. 29

barnet själv är en individ. Denna utveckling sker dock inte av sig själv. Barnet behöver få stimulans från föräldrar och förskolan.

Den preoperationella perioden ca 2-7 år

Det viktigaste för barns utveckling som sker under denna period är att barnet nu utvecklar ett mentalt och symboliskt tänkande.

En tvååring bygger gärna med klossar men byggnadsverket staplas 'på direkten' och få också form därefter. En femåring kan ha en klar föreställning om att bygga ett hus och kan på förhand tänka igenom hur klossarna ska ligga för att få det bra. Handlingarna är överflyttade till det inre planet, de är internaliserade.⁶⁶

Barnet har dock svår att avgöra volym, antal och form. Piaget genomförde ett antal experiment på barn. I ett av dessa, volymexperimentet, hade han två likadana glas i vilka det var samma mängd vätska. Han hällde sedan över innehållet i det ena glaset till ett glas som var lägre och vidare.. Han frågade barnen (3 åringar) vilket glas som innehöll mest vätska. Barnen svarade då att det var det glas som var högst som hade mest vätska i sig eftersom barnen endast fokuserar på en dimension, i detta fall höjden.⁶⁷

I denna ålder är barnen fortfarande mycket egocentriska vilket gör att barnet har svår att se ett problem från någon annans synvinkel. Viktigt att uppmärksamma är att egocentrisk inte är samma sak som egoistisk. Barnet tror och förväntar sig att andra människor uppfattar världen på samma sätt som barnet självt gör. Detta är viktigt att tänka på som vuxen, det innebär inte att barnet är elakt och ute för att ställa till med sattyg. Ett exempel på egocentrism är då ett barn hoppar i en vattenpöl. De kan inte förstå varför de vuxna blir arga och säger att: så får man ju inte göra du blir ju blöt, barnet tycker ju att det stänker så härlig. Barnet förväntar sig att eftersom denne tycker om vattenpölar så gör alla andra det också.⁶⁸

Det är viktigt för föräldrar och dagispersonal att man förstår barnets sätt att tänka i dessa åldrar. Beteenden som kan verka egoistiska eller som avsiktliga försök att 'jävlas' med de stackars föräldrarna är istället uttryck för det alldeles egna, speciella sätt att tänka som utmärker förskolebarn. Och det kan ingen uppfostran i världen ändra på.⁶⁹

Barnet tror även att föremål i deras omgivning lever och har en själ. Det är därför man ibland kan höra ett barn säga "dumma stol" om de till exempel slår sin tå i den. Barn har även ett *magiskt tänkande* vilket innebär att barnen tror att de kan tänka fram händelser. Att uppfatta

⁶⁶ Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 112

⁶⁷ Kroksmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur, sid. 422

⁶⁸ Svejgaard Erik, (red), Brørup Mogens, Hauge Lene, Lyager Thomsen Ulrik, *Psykologiboken – om barn, unga och vuxna*, (1997) Lund; Studentlitteratur, sid. 93

⁶⁹ Karlsson Lars, *Psykologins grunder*, (2001) Lund; Studentlitteratur, sid. 111

tid är ännu en förmåga som barnen ännu inte lärt sig. ”Snart” kan för dem betyda ”om en månad” eller ”om en minut”.⁷⁰ Det barnen dock har lärt sig är att se skillnaden mellan det förflutna och framtiden.⁷¹

I tredje (konkreta operationella) och fjärde (formellt-operationella) stadiet sker den slutgiltiga utvecklingen där barnet allt mer börjar med logiskt tänkande och där egocentrismen avtar. Barnet lär sig att dra deduktiva slutsatser, och deras förmåga till abstrakt tänkande påverkar nu också språkutvecklingen.⁷²

Erik H. Erikson

Den amerikanska psykologen Erik H. Erikson menar själv att hans psykoanalys är en vidareutveckling av Freuds psykosexuella stadier, men till skillnad från Freuds mer biologiska aspekter fokuserar han på det sociala samspelet, exempelvis den sociala miljöns betydelse för bland annat hur individer klarar av ”kriser” och utvecklar sin identitet och framtid. Med ”kris” menas att jaget får en ny dimension eller ett nytt perspektiv, och därmed framträder en ny öppenhet, en sårbarhet eller ett labilt tillstånd⁷³. Till skillnad mot Freud menar Erikson att en eventuell störning i ett stadium går att kompensera i ett annat stadium.⁷⁴

Precis som Piaget delar Erikson in barns utveckling i stadier, i hans fall åtta stycken: Sensoriskt-oral-, Muskulärt-anala-, Motoriskt-genital-, Latens-, Adolescens-, Tidig vuxenålder-, Medelålder- och Ålderdoms-stadiet. I Barnstugeutredningen går dessa stadier tydligt att urskilja. Däremot syns inte Eriksons teorier om barns utveckling så tydligt i *Fem myror är fler än fyra elefanter*. Därför har vi valt att endast sammanfatta hans grundtankar eftersom de ändå är en viktig del i Barnstugeutredningen och synen på barn under 1970-talet.

Erikson säger att individen i varje utvecklingsstadium konfronteras med en främmande konflikt. Det sätt man lyckas lösa dessa konflikter på avgör den fortsatta personliga utvecklingen.⁷⁵ Som litet är barnet helt hjälplöst men utvecklar snart självständighet och självkontroll. Detta kräver dock att barnet får uppleva tillit och inte kritiserats för hårt av sina närmaste medmänniskor. Vid cirka fyra års ålder vill barnet själv utforska sin omgivning och

⁷⁰ Karlsson Lars, *Psykologins grunder*, (2001) Lund; Studentlitteratur, sid. 110

⁷¹ Krokmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur, sid. 421

⁷² Karlsson Lars, *Psykologins grunder*, (2001) Lund; Studentlitteratur, sid. 112

⁷³ Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 335

⁷⁴ Karlsson Lars, *Psykologins grunder*, (2001) Lund; Studentlitteratur, sid. 126

⁷⁵ Svejgaard Erik, (red), Brørup Mogens, Hauge Lene, Lyager Thomsen Ulrik, *Psykologiboken – om barn, unga och vuxna*, (1997) Lund; Studentlitteratur, sid. 58

utvecklar också ett överjag genom att identifiera sig med sina föräldrar. Detta innebär ”en djupare önskan att förena sig med föräldrarna och att acceptera dem som naturliga auktoriteter”.⁷⁶ Från sju års ålder ligger fokus på att barnet vill inhämta kunskap och lära sig nya saker. Det är under denna period extra viktigt att barnet får mycket uppmuntran från sin omgivning, annars får det konsekvenser för den framtida inlärningsförmågan och den egna självkänslan.⁷⁷ Dessa stadier följs av fyra till, vilka vi nämnt tidigare.

Teorier som endast tillämpas i Fem myror är fler än fyra elefanter

Förutom Piaget och Erikson användes, i *Fem myror är fler än fyra elefanter*, Ulrika Leimars LTG-metod och Lev Vygotskijs pedagogik som viktiga utgångspunkter. Dessa två teorier ansågs under 70-talet strida mot den syn som användes i Barnstugeutredningen och fick därför mycket kritik.

Ulrika Leimar – LTG: läsning på talets grund

Leimar var en svensk pedagog, och hennes teori om läsning på talets grund har sin utgångspunkt i John B. Carrols analys av individers läsprocess. Den säger att det material man arbetar med vid läsning bör vara ord och korta meningar som är intressanta och därmed relevanta för eleven. Med utgångspunkt i Carrol, menar Leimar att om man till exempel ska lära barnen läsa kan man använda barnens egna ord, tankar och upplevelser påverka text, skrift och annat undervisningsmaterial. Denna metod låter barnen använda de ord de är vana vid i sin hemmiljö, och gör ord- och läsinläringen mer relevant och lättillgänglig för barnen.⁷⁸

Leimar menade att de flesta förskolebarn har kunskapen att skriva bokstäverna i sitt eget namn, vilket hon ansåg skulle ligga till grund för fortsatt läsundervisning. Detta tänkande skiljde sig från 70-talets undervisningsmetod när det gällde läsning och skrivning.

I läseboken konstrueras orden av bokstäver man antar vara fonetiskt lätta – t ex först O, sedan M, sedan S. Läsundervisningen blir onödigt låst på grund av den ensidiga inriktningen på fonetiska aspekter... Detta får till följd att barn på nybörjarstadiet hämmas när det gäller skriftlig språklig produktivitet.⁷⁹

⁷⁶ Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 339

⁷⁷ Svejgaard Erik, (red), Brørup Mogens, Hauge Lene, Lyager Thomsen Ulrik, *Psykologiboken – om barn, unga och vuxna*, (1997) Lund; Studentlitteratur, sid. 59

⁷⁸ Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 237-238

⁷⁹ Leimar Ulrika, *LTG – läsning på talets grund*, (1979), Lund; LiberLäromedel, sid. 37

För att visa för barnen att orden kan användas som informationsbärande även till frånvarande personer genomfördes inom förskolan en övning där läraren skrev ner och samtidigt ljudade ett meddelande från en barngrupp till en annan. Meddelandes innehåll bestod av berättelser som barnen själv utformat. Den mottagande gruppen svarade på detta meddelande vilket i sin tur resulterade i att barnen fick förståelse för hur skriften kan användas. Detta är ”en upptäckt som starkt ökar barnets motivation för att lära sig läsa och skriva.”⁸⁰

Lev S. Vygotskij

Vygotskij anses vara en av Rysslands viktigaste psykologer som än idag påverkar vår syn på barn. Vygotskijs teori fokuserar på ”den levda erfarenhetens betydelse för människans utveckling”⁸¹. Vygotskij håller inte med Piaget vad gäller hans utvecklingsteorier, men menar ändå att de biologiska stadierna och den sociala miljön påverkar varandra och bildar barnets personlighet.⁸² När barnet är socialt aktivt skapas det självständiga tänkandet och den intellektuella utvecklingen. Genom att göra saker tillsammans med andra i ett socialt samspel klarar barnet sedan av att göra saker självständigt. Medan Piaget menade att barnets utveckling går från det individuella egocentriska tänkandet, skriver Vygotskij att utvecklingen sker från det sociala till det individuella.⁸³ Han har skapat en modell över barns utveckling vilken är uppdelad i fyra stadier.

Steg 1: (Ingår i den proximala utvecklingszonen) I detta stadium utvecklar barnet sina färdigheter genom att ta hjälp av andra i omgivningen som har kunskaper, så som föräldrar eller lärare.

Steg 2: (Ingår i den proximala utvecklingszonen) På denna nivå kan barnet lösa olika problem på egen hand utan att behöva ta hjälp av andra.

Steg 3: (medierat lärande) Under denna nivå har barnet utvecklat sina kunskaper från steg 2 och det kan nu ske ett socialt samspel mellan den vuxne och barnet, vilket i sin tur leder till överförande av strategier för lärande som kan användas i andra sammanhang.

Steg 4: På denna nivå sker den så kallade recursiva loopens vilken innebär att barnet går tillbaka till steg 2 för att ännu en gång använda sig av erfarenheter som denne lärt sig i samspelet med den vuxne under steg 3. Detta kallar Vygotskij ”Deinternalisering”.⁸⁴

Anledningen till att barnet återgår till steg 2 igen är enligt Vygotskij att barnet alltid lär sig ny kunskap genom att först behärska den på egen hand och sedan kunna använda den i relation med andra.

Enligt Vygotskij är språket en viktig del i barns utveckling eftersom det hjälper till att utveckla barns medfödda reflexer och psykologiska funktioner.⁸⁵ Och det är med språket som

⁸⁰ Leimar Ulrika, *LTG – läsning på talets grund*, (1979), Lund; LiberLäromedel, sid. 44

⁸¹ Kroksmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur, sid. 446

⁸² Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 184

⁸³ *Ibid.*, sid. 184

⁸⁴ Kroksmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur, sid. 452-453

barnet sedan får kontroll över omgivningen. Från början sker barns tal med sig själva. Barnet utvecklas sedan från att ha ett egocentriskt tal till att kunna tala *om* det de gör. Det använder språket till att planera, styra och tänka för sig själv.⁸⁶ Sista steget är när den vuxne kan använda språket för att reflektera över sig själv och sina handlingar.

Det kan bli problematiskt att lära barn skriftspråket eftersom barnen i första hand utvecklar det muntliga språket medan förutsättningarna för att förstå och tillgodogöra sig skriftspråk kommer först senare. Dock finns det inga större faror med att påbörja undervisningen innan barnet är moget för det, så länge det finns en koppling till de tankar som barnet är i process att utveckla.⁸⁷

Sammanfattning och jämförelse av teorier

För att få en överblick och sammanfattning av teoridelen har vi som avslutning valt att ta fasta på de tydligaste likheter och skillnader man kan se mellan Piaget, Erikson, Vygotskij och LTG-metoden. Stadier är något som förekommer hos alla utom Leimar. Piaget och Erikson har åldersrelaterade stadier som sätter gränser för vad barnet klarar av att utföra i olika åldrar. Vygotskijs stadier bygger snarare på barnets inlärningsprocess, som inte har med ålder att göra, i vilken de måste gå igenom fyra olika steg för att fullt utveckla sin förmåga att till exempel agera i ett socialt samspel. Det finns ingen tidsbegränsning för hur lång tid en process får ta. Alla tre teorierna menar dock att, för att gå vidare till nästa stadium, måste barnet ha lärt sig vissa kunskaper i ett tidigare steg. Piaget och Erikson har olika syn på vad som händer om ett barn, under ett stadium, inte inhämtar nödvändiga kunskaper eller utvecklas tillräckligt på ett psykologiskt plan. Enligt Piaget går inte denna förlust att ta igen utan bidrar snarare till att barnet blir frustrerat och dennes utveckling påverkas negativt. Erikson däremot menar på att om ett barn inte utvecklas enligt stadiets ramar går detta dock att ta igen i ett senare stadium om man arbetar hårt.

Den sista viktiga punkten är synen på språket. Det är först här som Leimars LTG-metod kommer in eftersom de fokuserar på språkinläringen i sig, inte barns utveckling i stort. Vygotskij och Leimar anser båda att språket har en avgörande roll i barns liv. Båda påpekar vikten av att ta vara på barns erfarenheter i samband med undervisning i läsning och skrivning eftersom det annars kan hämma deras förmåga att lära sig att skriva och läsa. I likhet med Piaget, ansåg Leimar dock att det "är helt meningslöst att till barnet försöka förmedla en

⁸⁵ Kroksmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur, sid. 450

⁸⁶ Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur, sid. 185

⁸⁷ *Ibid.*, sid. 194

kunskap som det inte är moget för”⁸⁸. Det finns dock en avgörande skillnad mellan Leimar, Vygotskij och Piaget. Piaget hävdar tvärt om att språket emot vara skadligt om man för in det för tidigt i livet eftersom det hämmar barnets intellektuella utveckling.

Material

Fem myror är fler än fyra elefanter

Vi har inskaffat material om *Fem myror är fler än fyra elefanter* främst från tre olika källor, ett radioreportage, intervjuer och sketcher från programmet. De två första används för att utforma den konkreta delen i analysmodellen med hjälp av vilka vi sedan analyserar sketcherna.

Radioreportaget

Som grund för våra intervjuer med Magnus Härenstam, Brasse Brännström och Bengt Linné har vi använt oss av ett radioreportage om *Fem myror är fler än fyra elefanter* som sändes i barnkulturradion 2003⁸⁹. Vi har även använt reportaget till att få mer allmän information om *Fem myror är fler än fyra elefanter* eftersom våra intervjuer var mer inriktade på just debatten och synen på programmet.

Intervjuerna med Magnus, Brasse och Linné

De intervjuer vi genomfört hjälper oss att få en inblick i arbetet med programmet, vilka reaktioner och vilken kritik det fick när det kom på 1970-talet. En svaghet med detta material kan i viss mån vara att det är mer än trettio år sedan programmet spelades in. Vi anser dock att Magnus, Brasse och Linnés erfarenheter av att själva ha arbetat med projektet är så pass avgörande för materialinsamlingen och analysen att den historiska aspekten inte kan anses påverka resultatet i någon större mån. Vi utgår dock inte från att allt de berättar i intervjun är hugget i sten utan vi har kritiskt granskat innehållet och jämfört det med andra källor i den mån det varit möjligt.

Vi har valt att endast sammanfatta de delar av intervjuerna som vi anser är relevanta för denna uppsats. Om så önskas finns båda intervjuerna tillgängliga för lyssning. Vi genomförde en

⁸⁸ Leimar Ulrika, *LTG – läsning på talets grund*, (1979), Lund; LiberLäromedel, sid. 28

⁸⁹ Radioreportage om *Fem myror är fler än fyra elefanter*, Barnkulturradion, P3, Sveriges radio, 2003

telefonintervju med Bengt Linné den 16 november 2005. (För frågor se bilaga 1). Vi besökte även Chinateatern den 18 november 2005 där vi träffade Magnus Härenstam och Brasse Brännström. (Se bilaga 2 för intervjufrågor).

Synen på barn under 70-talet

Linné inledde intervjun med att berätta om hur samhället såg på barn under början av 70-talet i samband med Barnstugeutredningen. Han säger att fostran och uppfostran var mycket aktuella frågor under denna tid och det skedde livliga debatter om ämnet. Det var utifrån denna debatt som TV2 planerade programinnehållet i sina barnprogram. Linné berättar också att det även var de politiska diskussionerna kring brister i skolsystemet, speciellt vad gäller de mindre privilegierade barnen, som motiverade redaktionen att utveckla ett barnprogram som skulle förbereda förskolebarnen inför skolan.

Magnus och Brasse berättade, i likhet med Linné, att barnprogrammen under 70-talet ofta var mycket politiskt korrekta. Brasse påpekar att de ofta var i svartvitt, med stillbilder, och handlade om barn i andra länder som hade det mycket svårt. Han minns speciellt en berättelse: ”Det här är Bai Bang, och så var det en bild på en liten vietnamesisk pojke, han bor i en by som heter Bang Gang, och här är cementröret som han går ner i när bomberna kommer och här är hans mamma Ban Geng”⁹⁰ Magnus tar upp två andra programexempel: ”Morfar ska dö” och ”Alla kan spela musik”. I det sistnämnda programmet berättar Brasse att det satt en man på en manchesterkudde som pratade mycket långsamt med barnen vilket gjorde att det uppfattades som om de var idioter. Brasse konstaterar också att fantasi inte var så populärt i barnprogrammen på 70-talet. Han nämner också att det under denna period fanns en grundsyn som sa att man inte skulle lära barn läsa innan de började skolan, istället låg vikten på att barn skulle få vara barn och på så sätt få en lycklig barndom.

Grunden till Fem myror är fler än fyra elefanter

Linné fick uppdraget att planera och utforma ett nytänkande barnprogram åt TV2:s nya barnredaktion. Med inspiration från det amerikanska programmet Sesame Street valde han att använda sig av kognitiva metoder för att utveckla barns förståelse för bland annat matematik. I Sesame Street låg vikten vid att lära barn läsa och skriva genom att använda sig av undervisning i form av direktpåverkan. Hela programmet gick i mycket högt tempo och hade

⁹⁰ Personlig intervju med Magnus Härenstam och Brasse Brännström på China teatern i Stockholm den 18 november 2005

sin grund i reklamspråket. Linné ville däremot ge barnen möjlighet att lösa problem på egen hand istället för att bli matade med de rätta svaren. Han hade inte heller som mål att direkt lära barn att läsa och räkna utan snarare förbereda dem för framtida arbete i skolan genom att visa för barnen att det är användbart och kul att lära sig att räkna och skriva. Han berättar också att pedagogik och politik gick hand i hand under denna period. Genom Barnstugeutredningen uppmärksammades barns ställning i samhället och det debatterades friskt i media om hur man skulle se på barns utveckling och uppfostran. Som grund i sitt arbete med utformandet av ett nytt barnprogram använde han sig huvudsakligen av tre teorier om barns utveckling. På samma sätt som i Barnstugeutredningen fick Piaget en viktig plats men även Vygotskij och Leimar blev viktiga trots att de ansågs strida mot Piaget och utredningens syfte. Linné hade ett nära samarbete med Karl-Axel Sverud som var lektor i förskolepedagogik på Göteborgs universitet för att få mer insikt i förskolans pedagogiska metoder, och bland annat utifrån hans bok *Inläring i förskolan*⁹¹ utformade Linné de pedagogiska målen i *Fem myror är fler än fyra elefanter*. ”Jag hade ett system, ett målsystem och vi [Lasse Haglund] började kika på hur vi skulle kunna gestalta detta alltså utan att hamna i en trist undervisningstelevision.”⁹²

Magnus och Brasse berättade att de, innan *Fem myror är fler än fyra elefanter*, studerat pedagogik vilket de fick stor nytta av i sitt arbete med programmet. Magnus berättar att den teori som gjorde starkast intryck på honom var LTG-metoden. Han sa också att *Fem myror är fler än fyra elefanter* pedagogik var en blandning av flera olika teorier.

Linné påpekar att han utgick från Leimars teori LTG och Vygotskij med syftet att lära barnen att klassificera och se skillnader. Detta resulterade till exempel i Brasses djurlåda och senare också i introducerandet av bokstäver och bokstavsljud. Trots att målet inte var att lära barn att läsa så visade det sig att uppbyggnaden av scenerna i programmet där skrivning förekommer gjorde att många barn lärde sig att ”knäcka läskoden”, och detta tack vare att de utgick från Leimars metod för läsinläring.

Barn har ju en alldeles naturlig lust att begripa sin omvärld och det är denna lust som *Fem myror är fler än fyra elefanter* ville ta fasta på förklarade Magnus och Brasse. Syftet var inte att lära dem något utan stimulera det intresse som redan finns hos barnen. Den största utmaningen var att kunna hitta på ett programinnehåll som kunde representera den naturliga kommunikationen mellan vuxen och barn. Programmet var tänkt att stimulera denna kommunikation genom att göra ett program som vände sig både till barn och vuxna. Det var

⁹¹ Sverud Karl-Axel, Stukát Karl-Gustaf, *Inläring i förskolan*

⁹² Telefonintervju med Bengt Linné den 16 november 2005

inte tänkt att bli någon barnvakt utan föräldrarna fick en viktig roll eftersom de kan förklara ”begreppen och kan fylla på om nån liten svagrot inte fattat vår geniala sketch på tre minuter”⁹³

Kritiken av Fem myror är fler än fyra elefanter

Användningen av denna metod samt programmets uppbyggnad fick mycket kritik både inom Sveriges television men också av förskollärare och pedagoger runt om i Sverige. Linné menar att den huvudsakliga interna kritiken handlade om att innehållet i *Fem myror är fler än fyra elefanter* var för ”indoktrinerande” (påtvingande av åsikter) vilket gick emot uppfattningen om att barn skulle vara barn samt att programmet hade en allt för kommersiell form. Brasse påpekar att *Fem myror är fler än fyra elefanter* kom till under ett väldigt motstånd där den interna kritiken främst handlade om två punkter. Dels att de använde en oacceptabel pedagogisk metod samt att programmet var alldeles för kommersiellt med sina glittriga trappor och glamourösa scenkläder.

De fick även kritik för att Brasse oftast ”vinner” över Magnus och Eva. Syftet med det var enligt Linné att de ”ville ha en stark identifikationsmöjlighet för barnen alltså, nån som faktiskt också slog dom vuxna ibland som ju är det bästa barn vet”⁹⁴. Genom att Brasse, trots avsaknad av kunskaper, kunde lösa problem ville de visa för barnen att allt går att lösa med lite fantasi. Brasse kunde varken skriva, läsa eller räkna, men syftet med Brasses karaktär var att visa på att: ”Poängen är inte att göra rätt, poängen är att kommunicera”⁹⁵ säger Brasse själv. Magnus menar att hans karaktär kunde symbolisera både en faderskaraktär och rollen som lärare. De konstaterade snart att de även behövde en kvinnlig karaktär för att bära upp den manliga dominansen och samtidigt kunna anspela på olika roller i samhället så som mamma, pappa, barn och det var då Eva Remæus blev tillfrågad och tackade ja.

I ett antal sketcher används ett antal, för barn, svåra ord. Detta var inget problem enligt Linné utan snarare ett pedagogiskt grepp som utgick ifrån en grundregel som författaren Sven Värnström satt upp som menade att om barnet befinner sig i en svår situation är det viktigt att använda ett lätt språk. Om det däremot är tvärtom, att barnet befinner sig i en lättförståelig

⁹³ Personlig intervju med Magnus Härenstam och Brasse Brännström på China teatern i Stockholm den 18 november 2005

⁹⁴ Telefonintervju med Bengt Linné den 16 november 2005

⁹⁵ Personlig intervju med Magnus Härenstam och Brasse Brännström på China teatern i Stockholm den 18 november 2005

situation kan man med gott samvete använda sig av ett mer komplicerat språk. Magnus påpekar att de, av vissa, fick kritik för att programmet delvis var vuxenanpassat men det anser han är helt befängd eftersom barnen till vardags utsätts för vuxenvärlden. Vissa vitsar gick medvetet över huvudet på barnen med meningen att hålla kvar de vuxna i TV-soffan. När de använde komplicerade ord fanns det alltid någon eller något som förklarade vad det betydde. Det kunde vara en synonym till ordet eller så såg Brasse helt frågande ut så Magnus var tvungen att förklara. Detta för att skildra att Magnus var vuxen. I grunden fanns det även ett mer politiskt syfte med användandet av ett lite mer komplicerat språk. Det var enligt Brasse en motaktion mot de program som hade ett uttalat syfte att vara pedagogiska. ”Om det bara hade funnits såna program hade vi fått en hel generation av förståndshandikappade”⁹⁶ sa Brasse.

Programmet använde sig också av en del tabuämnen. Brasse berättade att i en av sketcherna med djurlådan var ”lösningen” att tre av djuren just hade varit och pinkat men den fjärde var jättepinknödig, därför ska den bort. Skämtsamt kallade de detta för ”buddistisk klassificering”. Även kärlek var ett hett ämne i några av scenerna. När de skulle räkna till tio fick Magnus tio stycken pussar av Eva. Ibland var dessa scener ”kärlek på gränsen till erotik”⁹⁷ enligt Brasse. Slutligen fick de kritik för att de använde sig av onyttig mat. Korv och godis fick viktiga roller när barn i andra program endast, på sin höjd, fick äta morötter, berättade Brasse.

Sketcherna

Vi har valt ut fyra olika scener ur *Fem myror är fler än fyra elefanter*. De representerar fyra av de huvudsakliga delarna som förekommer i varje program, dessa är siffror, bokstäver, Lattjolajbanlåda och musik. Utöver detta förekommer också ibland sketcher om lägen, till exempel framför och bakom, samt tecknade filmsnuttar som handlar om en bokstav eller en siffra. Det finns ännu ett moment som återkommer i varje avsnitt och som tydligt visar på en av de pedagogiska metoderna som används i *Fem myror är fler än fyra elefanter* (LTG). Det visas en stillbild, på svart bakgrund, med ett barn som gör en grimas. Man hör sedan en barnröst ljuda en bokstav samtidigt som man ser att den ritas/skrivs på skärmen. Bokstäverna bildar sedan ett namn vilket sägs när stavningen av ordet är klart. I bakgrunden spelas lugn

⁹⁶ Personlig intervju med Magnus Härenstam och Brasse Brännström på China teatern i Stockholm den 18 november 2005

⁹⁷ Ibid.

musik av olika genrer. Denna sekvens förekommer i varje program men namn, musik, bild och röst varierar.

*Brasses Lattjolajbanlåda*⁹⁸

Lattjolajbanlådan är ett återkommande moment i alla avsnitt av *Fem myror är fler än fyra elefanter*. Först ser man ett stökigt rum med en massa leksaker och en bokhylla i bakgrunden med fyra ”fack”. Man ser sedan Brasse hållandes i en gammal resväska. Han ropar då ”Hejsan, hejsan!” och berättar att det nu är dags att leka med Lattjolajbanlådan. Det märks att han vid det här laget förväntar sig att tittaren ska veta vad detta innebär, men han tar dock en snabb beskrivning av vad han ska göra. Han berättar att det kommer att vara lite annorlunda idag och när han öppnar resväskan hör man ett antal ljud, men inget påminner om ett ”riktigt” djur. Brasse stänger väskan och ber djuren vara tysta. Sedan öppnar han den igen och säger att det är mycket spännande idag och han ska testa Magnus och Eva. Han plockar fram ett ”verkligt” djur, en leopard, och placerar den i bokhyllan samtidigt som han berättar att ”Vi börjar med leopard för att hålla spänningen uppe”. Efter det plockar han upp ”Karaffen”, ett helgrått djur som ser ut som en sjöelefant med stor mule, kort smal svans och fyra korta ben. Denna följs av en ”Gronk” som även den ställs upp i hyllan. ”Se vad ståtlig hållning de har”, säger Brasse om ett djur som ser ut som en gråprickig kyckling med ett litet hund- eller nalleliknande huvud med små runda öron, korta spetsiga vingar och som står på två hundtassliknande ben. Slutligen plockar Brasse upp en ”Snyckling” som är ett orange djur med stora röda prickar på hela kroppen och påminner om ett sjölejon som dock har fyra ben och hovar. Han ropar sedan på Magnus och Eva samtidigt som han fnissar och säger att det ska bli spännande. Han hoppar och skuttar som en känguru samtidigt som han lyfter och sätter på sig hatten. Eva kommer in, tätt följd av Magnus. Hon ser sur ut och frågar: ”Vad är det för en larvig, löjlig lek igen?”. De båda står och småpratar irriterat tills Brasse avbryter dem genom att säga ”Attention please!”. När Magnus ser djuren utbrister han: ”Vänta vänta, vad är det här för djur då? Jag har inte varit på Kolmården på länge, det märker jag de!”. Han går sedan motstridigt med på att delta i leken och säger att ”Pladasken” ska bort. Brasse rättar Magnus och säger att djurets namn faktiskt är Karaff. Magnus svarar att Karaffen ska bort för de andra djuren är prickiga. Eva avbryter och säger att Snycklingen ska bort: ”För om jag inte missminner mig så är den lite tam va – och de andra tre är vilda”. Magnus avbryter och menar att Fjonken ska bort. ”Gronken heter den ju”, utbrister Brasse, på vilket Magnus svarar: ”Ja,

⁹⁸ Haglund Lars, Linné Bengt, *Fem myror är fler än fyra elefanter del 1*, SVT, Independent 1973-1977

för den har bara två ben”. Brasse undrar om de båda är klara med sina gissningar och Magnus och Eva svarar i kör att ”Ja!”. Då säger Brasse: ”Fel, fel, fel, fel, fel, fel, fel” samtidigt som han lekfullt sprattlar med fingrarna, och Magnus och Eva utbrister i kör: ”FEL?!”. Brasse förklarar då att Leoparden ska bort. ”VAAAA?!” skriker Magnus och Eva, och Magnus fortsätter: ”Det är ju det enda man känner igen”. Brasse förklarar att alla djur utom leoparden är påhittade djur, därför ska den bort. ”E inte de det fiffigaste?” frågar Brasse och ser stolt ut. Magnus och Eva tittar på varandra och säger högt i kör: ”TYCKER HAN JA!”. Avslutningsvis zoomar kameran in Magnus och Eva, vilka ser helt förstörda ut.

*Siffran fem, Bakelsescenen*⁹⁹

Sketchen börjar med att man ser en hand som frenetiskt plingar på en gammal klassisk ringklocka på vilket kameran zoomar och man ser en konditoridisk med Brasse som kund. Magnus kommer snabbt fram iklädd vita kläder och en bagarmössa. Brasse säger att han vill ha bakelser till, lite funderande, lördagen. Magnus frågar vänligt vilken typ av bakelser kunden skulle vilja ha, varpå Brasse svarar att han vill ha ”bakelsetypen”. Magnus fnittrar till och beskriver de bakelser som har grädde, röda bär och marsipan på. Brasse tycker att det låter bra, och när Magnus frågar hur många bakelser han vill ha svarar Brasse, till synes på måfå, att han vill ha fem stycken. Brasse pekar på de bakelser han tycker ser finast ut och Magnus tar en tårtspade och lägger bakelserna på rad på disken samtidigt som han räknar till fem. När Magnus tagit fram fem bakelser och Brasse pekar på ännu en till som han vill ha, säger Magnus att ”Stopp, stopp, stopp, stopp, stopp. Nu är vi uppe i fem”. ”Ä’re fem dedär?” frågar Brasse och undrar om han verkligen kan lita på att det är så. Då zoomar kameran in bakelserna och man ser hur Magnus pekar på varje bakelse och räknar till fem. Bilden zoomas ut igen. Brasse litar dock inte ett dugg på Magnus räknekunskaper och säger att ”Asså, nu tycker jag att ni har hoppat över nån”. Magnus suckar, men kameran zoomar in bakelserna ännu en gång och en irriterad Magnus pekar på bakelserna och räknar sakta till fem. ”Nä, nu tror jag att ni skojar med mig. Jag tyckte att ni hoppade över nån”. Magnus blir fruktansvärt irriterad och frågar Brasse om han försöker påstå att Magnus luras och utbrister att ”Vi har faktiskt rent mjöl i påsen!” För att få Brasse att förstå att det är fem bakelser föreslår Magnus att det ska jämföra antalet bakelser med något som Brasse vet är fem till antalet. Brasse säger då att han är så ”gräsligt” osäker på siffran fem men Magnus står på sig och Brasse utbrister ”veckodagarna”. Magnus rättar honom och säger att veckodagarna är sju, Brasse suckar men

⁹⁹ Haglund Lars, Linné Bengt, *Fem myror är fler än fyra elefanter del 2*, SVT, Independent 1973-1977

kommer sedan på "de tre vise männen". Ännu en gång får Magnus rätta honom. Brasse tar sedan benen som exempel men kommer sedan på att tårna faktiskt är fem. Magnus blir mycket lättad och föreslår för Brasse att eftersom det är lika många tår som fingrar kan Brasse använda fingrarna som gämförelse när han räknar bakelserna. Detta tror inte Brasse på: "fem på tårna men inte kan det väl vara fem här inte...". Han säger att han måste kontrollera om Magnus har rätt genom att lägga upp foten, utan strumpa på, pådisken där bakelserna står. Magnus blir rasande och säger: "vi har våra bestämmelser från hälsovårdsnämnden" men Brasse bryr sig inte utan börjar istället kontrollera antalet tår genom att peka på dem och räkna till fem med foten inzoomad i bild. Under tiden säger Magnus "men snälla ni vi får ju inte ens ha hundar i butiken. Grädden börjar ju surna här". Efter att Brasse räknat inser Magnus att Brasse bekräftat för sig själv att det är fem tår på vilket han börjar stoppa ner bakelserna i kartongen. Brasse stoppar honom och säger att bara för att det är fem tår behöver det inte vara fem fingrar. Magnus håller på att flippa ur men förslår att Brasse ska jämföra antalet tår med antalet fingrar. Brasse svarar: "OK men jag tror inte på't men vi provar jag är inte omöjlig". En närbild visas ännu en gång på foten och Brasse gör en jämförelse. Han lägger ett finger på varje tå och Magnus påpekar sedan att det inte är några tår eller fingrar kvar när Brasse är klar. Brasse tar ner foten och Magnus börjar febrilt torka av disken med en trasa. Sedan börjar han ännu en gång packa ner bakelserna i kartongen. Brasse hindrar honom igen och eftersom han måste kontrollera med fingrarna att det är fem bakelser. Han tar en liten gräddklick från varje bakelse på sina fingrar och konstaterar att det stämde, alla fingrar hade grädde på sig. För att vara riktigt säger bestämmer han sig för att han måste smaka slicka av grädden från varje finger. Det visas en närbild på Brasse då han slickar i sig grädden. Efter varje slick räknar han och slutligen är han övertygad om att det faktiskt är fem bakelser. Magnus gör ett sista försök att stoppa ner bakelserna i en kartong och säger för sig själv: "Äntligen kan man bli av med den här besvärliga kunden". När Brasse ser att Magnus börja stoppa ner bakelserna frågar han honom varför han gör det, varpå Magnus tappar sinningen och kastar ifrån sig tårtspaden. Han stirrar sedan storögt på Brasse och frågar med ilsken röst vad det är som är fel den här gången. Brasse frågar då: "Ska jag ha *de här* bakelserna?" och tittar frågande på Magnus. Magnus börjar slå sig själv på huvudet och händerna börjar skaka. "Men vi sa ju nyss att de var fem", utbrister han. "Ja, men *vilka* fem?", frågar Brasse och fortsätter: "Det är ju någon rackare som har pekat i bakelserna", och då vill han ju inte ha dem. Magnus tar avslutningsvis tag i locket till lådan och låter sin frustration gå ut över den genom att skaka det febrilt.

*K-låten*¹⁰⁰

Hela sketchen är som ett kabarénummer. Magnus Brasse har vita kostymer och Eva har en glittrig blålila klänning med en fjärderboa runt halsen. Från början står var och en utplacerade i en trappa (Eva högst upp i mitten, Magnus till vänster och Brasse till höger) under ett lysande ”valv” format som ett upp och nervänt U. Det lyser och glittrar medan det i övrigt är mörkt. De börjar sjunga på K-låten, och efter en liten stund lysas hela rummet upp och man ser att de står i en trappa. De möts upp i mitten av trappen och omfamnar varandra samtidigt som kameran snabbt zoomar in dem. När sången är slut går de ner för trappen och när de nästan är nere ser man hur ett stort glittrigt K hissas ner från taket, och golvet är fullt av glittriga stjärnor. Det spelas samtidigt ett mellanspel i låten och när Magnus Brasse och Eva kommit fram till K:et börjar de sjunga sången från början igen. De börjar cirkulera runt bokstaven och i tur och ordning visar de upp ett föremål som börjar på bokstaven K. Till exempel har Magnus en kudde med ett glittrigt K på, Brasse en korb med paketsnöre runt och Eva en krokodil. Eva och Magnus har även vid några tillfällen ett glittrigt K i handen. En av höjdpunkterna är när Brasse sjunger att han har ett par kalsonger samtidigt som han sticker ner händerna innanför byxorna och drar upp ett par glittriga långkalsonger. Vid två tillfällen ställer sig alla tre framför K:et. Brasse sjunger då ”K som i början på kram”. Då kommer Magnus och Eva in och omfamnar Brasse som då sluter sina ögon och lutar sig emot Eva och Magnus. Samtidigt som de kramas zoomar kameran ännu en gång snabbt in deras ansikten som alla ler. Magnus och Eva går sedan iväg och lämnar kvar Brasse, som fortfarande blundar, vilket gör att han tappar balansen och nästan faller i golvet.

*Puss på villovägar*¹⁰¹

Sketchen börjar med att man ser en inzoomad tidning. När kameran sedan zoomar ut ser man att det är Magnus som läser tidningen. Sedan visas en bild på Brasse där han otåligt hoppar runt och säger att han vill göra något, det är så tråkigt att vara still. Han går fram till Eva, som sitter vid ett skrivbord och skriver, och Brasse frågar varför hon sitter och förstör pappret genom att ”krafas och klottra bokstäver”. Han föreslår att hon istället borde rita något kul. Hon svarar då att det inte alls är tråkigt att skriva och frågar om han inte vet att man kan tala med papper. Brasse börjar skratta och plockar upp det papper Eva satt och skrev på. Han börjar ”tala” med pappret men får inget svar vilket han noga påpekar för Eva. Hon säger då att man inte talar med pappret utan tar hjälp av pappret på vilket Brasse tar pappret och mosar i det i

¹⁰⁰ Haglund Lars, Linné Bengt, *Fem myror är fler än fyra elefanter del 1* SVT, Independent 1973-1977

¹⁰¹ Haglund Lars, Linné Bengt, *Fem myror är fler än fyra elefanter del 1* SVT, Independent 1973-1977

munnen. Eva förklarar sedan för Brasse att man kan skriva något på pappret som en annan person sedan kan läsa och förstå. Brasse vägrar att tro på en så dum sak på vilket Eva bestämmer sig för att bevisa för Brasse att det visst går. De kommer överens om att skriva ett ord på pappret och sedan ta det till Magnus. Brasse kommer inte på något ord så Eva föreslår TUPP. Kameran zoomar in ett papper samtidigt som man ser hur Evas hand skrivet ordet Tupp och på samma gång ljudar bokstaven hon skriver. När hon skrivit klar tar hon med sig Brasse till Magnus och ber honom härma det som står på pappret. Magnus säger att han inte vill vara med på deras lek men Eva förklarar att Brasse inte tror på att man kan göra sig förstådd genom att använda bokstäver. Magnus går då med på att imitera en tupp men påpekar att det ”jag har omsorg om din utbildning... ja gör det endast är för den pedagogiska sakens skull”. Man ser sedan Magnus klättra upp i en stol och ställa sig på ett ben samtidigt som han säger Kuckeliku. Han hoppar snabbt ner från stolen och sätter sig i soffan intryckt bakom tidningen. Brasse blir först fascinerad men vill ändå inte tro på det han just sett. Han påstår att Magnus och Eva har kommit överens om att fuska för att göra honom löjlig och kräver att han själv ska få bestämma vilket ord Magnus ska härma. Han ber Eva skriva ordet tåg på en ny lapp som han själv sedan tar till Magnus. Magnus suckar och frågar: ”Är det verkligen nödvändigt, du kan inte bara lita på vad vi säger?”. Brasse svarar med ett ”nej” och Magnus har inget annat val än att ännu en gång imitera, i detta fall ett tåg. Han påpekar återigen att han gör det för pedagogiken och Brasses utbildnings skull. När Magnus tuffat runt som ett tåg sätter han sig i soffan igen ännu mer generad än tidigare. Brasse blir mycket imponerad och inser att det faktiskt fungerar. Problemet är att han inte kan stava och bestämmer sig för att utveckla sitt eget språk ”ritskriften”. Han sätter sig vid skrivbordet och ritat en bild av Magnus och Eva pussandes. Eva har nu satt sig i en fåtölj bredvid Magnus och båda läser. Brasse kommer springandes och visar bilden för båda och säger att han vill se om de kan förstå hans språk. Magnus säger att han inte vill vara med mer, men Brasse svarar att om han inte gör det som visas på pappret betyder det att han inte förstår den nya skriften. ”Det finns väl alltid gränser för vad man kan offra på pedagogikens altare?” frågar Magnus desperat vilket får Brasse att retas ännu mer och säga att Magnus inte förstår. Eva tar initiativet och lutar sig mot Magnus. Båda tittar på Brasses bild och plutar med munnen på samma sätt som på bilden. Eva pussar Magnus på munnen fast att han ser mycket motvillig ut. Efter pussens skiner han upp och konstaterar: ”Hi hi, det var ju inget dumt språk!”.

Analys och resultat

Vi har valt att dela in analysen i X olika delar. Först tittar vi på de pedagogiska aspekterna som gäller språk och läs- och skrivinlärning. Efter det undersöker vi dialogpedagogiken lite närmare eftersom, den är en sådan viktig del i *Fem myror är fler än fyra elefanter*. En viktig aspekt i vår analys är att utreda varför programmet fick kritik, både inom TV2 och av pedagoger, vilket vi tittar närmare på under rubriken *Varför Fem myror är fler än fyra elefanter kritiserades*. Detta gör vi genom att sätta det teoretiska materialet mot det praktiska; att applicera intervjumaterialet och teorierna på sketcherna.

Utveckling och lärande

Enligt Magnus har barn en inneboende önskan att förstå sin omvärld vilket de ville ta fasta på i *Fem myror är fler än fyra elefanter*. I motsats till detta kan man i 1970-talets barnprogram se en tendens till att istället försöka skydda barnen från denna farliga omvärld genom att iscensätta en lugn och trygg miljö. Ett exempel på detta var "Mumlan", i vilket Gösta Ekman och Lena Söderblom satt i ett lugnt rum, med massor av kuddar, och läste tidningar och sagor för barnen. Av de barnprogram, riktade till förskolebarn, från 1970-talet som vi tittat på är det inget som för in läsning och skrivning eller annan språkundervisning. Detta kan till exempel bero på att de under denna tid utgick från Piaget som sa att det var farligt för barnen att föra in läsning och skrivning för tidigt, det skulle skada dem för livet. Detta är dock ett viktigt moment i *Fem myror är fler än fyra elefanter* vilket man kan se ibland annat "Puss på villovägar" I denna sketch kan man se en tydlig koppling till Leimars övning i att visa för barn att text går att använda som informationsbärande. Brasse trodde inte på att Magnus kunde förstå de konstiga bokstäver som Eva skrev ner på pappret men genom att Magnus lyckades imiterade ett ord som Brasse visste vad det innefattade fick han bevis på att det faktiskt fungerade. I Leimars övning får barnen bestämma vad som ska stå i brevet och hon för sedan ner det på papper samtidigt som hon ljudar det hon skriver. Eva gör på exakt samma sätt när hon skriver ner det ord som Brasse bestämt. Genom att pappret zoomas in kan barnet lägga allt fokus på det som skrivs istället för att titta på spännande saker runtomkring. Brasse ville sedan imitera detta sätt att arbeta eftersom han såg att det fungerade. Problemet var att han inte visste hur man använder sig av bokstäver. I stället valde han "ritskriften" eftersom det är lättare att använda sig av bilder. Syftet med detta var enligt Linné att visa på för barnen att allt går att lösa med lite fantasi. Eftersom Brasse har lärt sig grunden för hur kommunikationen med hjälp av papper och penna går till men ännu inte kan använda sig av bokstäverna, har han utvecklats på det intellektuella planet genom att lyckas omsätta sin nya kunskap till sin egen

värld där illustrationer är en naturlig del för att uttrycka något. Det är inte skriftspråket som Brasse utvecklat och lärt sig, utan snarare en förståelse för hur det kan tillämpas som hjälpmedel till kommunikation. Trots att Brasse inte lärt sig använda skriftspråket som Eva gjorde, uppmuntrar hon och Magnus honom för hans förmåga att förmedla ett budskap med hjälp av papper och penna. Även Brasse påpekade detta under vår intervju. Han menade att det viktigaste i programmet inte är att Brasse gör rätt utan det är att han lär sig kommunicera och föra fram sina åsikter. Detta samstämmer även med ett av förskolans tre övergripande mål i Barnstugeutredningen där man menar att barnet ska uppmuntras att utveckla sin förmåga till problemlösning. En annan aspekt är de ord som Eva skriver. I enlighet med LTG-metoden och Vygotskijs teori om språk använder sig Eva av ord som Brasse redan känner till. Båda teorierna påpekar vikten av att använda ord som barnen redan har en relation till eftersom det i annat fall skulle bli förvirrat och få dåligt självförtroende. Erikson påpekar att barn i åldern fyra till sex år strävar efter att identifiera sig med sina föräldrar. Detta kan man se hos Brasse eftersom han, på sitt eget sätt, försöket skicka meddelanden till Magnus och Eva på samma sätt som Eva gjorde till Magnus. Vygotskij lägger, i sin teori, också stor vikt vid kommunikation mellan vuxen och barn. Han delar upp barns lärande i fyra olika steg, vilka vi tidigare presenterat. I Brasses fall, i scenen ”Puss på villovägar”, ser man tydligt hur hans utveckling följer de fyra stegen i Vygotskijs utvecklingsteori.

Steg 1: Brasse studerar i detta stadium hur Eva för ner bokstäver på ett papper. Hon berättar att dessa bokstäver går att sätta ihop till ett ord som andra kan förstå. Han ifrågasätter metoden men efter att Eva visat på att det fungerar blir han nyfiken och vill prova metoden själv. Han har dock inte lärt sig förmåga att skriva bokstäver men insatt att symboler på ett papper går att använda som hjälpmedel för kommunikation.

Steg 2: På denna nivå kan Brasse självständigt använda metoden för kommunikation som han lärt sig i steg 1. Problemet med bokstäverna kvarstår men han har, på egen hand, kommit på en lösning på detta problem. Genom att använda sig av en tidigare utvecklad förmåga, nämligen att rita, skapar han en egen ”ritskrift” istället.

Steg 3: Nu har Brasse möjlighet att använda kunskaperna från steg 2 i ett socialt samspel mellan honom, Magnus och Eva. Enligt Vygotskij har nu barnet förmågan att använda sig av samma metod även i andra sociala kommunikationer. Det är i detta steg som Brasse använder sin nya kunskap för att få Magnus och Eva att pussas.

Steg 4: I detta steg, den recursiva loop, menar Vygotskij att barnet tar med sig den kunskap de lärt sig och går sedan tillbaka till steg två igen där de, med hjälp av det de lärt sig, kan utveckla nya kunskaper. Detta sker dock inte med Brasse i denna scen eller några av de andra vi tittat på. Detta yttrar sig bland annat i form av att Brasse i flera sketcher ännu en gång måste öva sig i att förstå att bokstäver förmedlar ett budskap och att det går att använda för att kommunicera med andra. Det samma gäller siffror och lägen.

Erikson säger också att barnet strävar efter att uppfatta sina föräldrar som naturliga auktoriteter. Detta kan man inte se hos Brasse på samma sätt eftersom han ifrågasätter Evas idé om att det går att kommunicera innan ha själv fått uppleva det.

I Bakelsescenen ser man även här tydliga drag av att Brasse inte litar på Magnus. I denna scen representerar inte Magnus papparollen men har ändå en överordnad roll eftersom det är han som får lära Brasse att bekräfta att det är fem bakelser. Brasse ifrågasätter upprepade gånger Magnus förmåga att räkna och tror att han försöker fuska men Magnus ger sig inte utan hjälper Brasse tills han själv insett att det är fem bakelser på bordet. Brasse låter dock inte Magnus vinna eftersom han, när han konstaterat att det är fem stycken, väljer att inte köpa dem.

Dialogpedagogik

I Barnstugeutredningen påpekar de vikten av att använda den nya pedagogiska metoden kallad dialogpedagogik i syfte att utveckla barnens förmåga att se situationer ur olika perspektiv och därmed förstå att deras egen lösning på problemet inte nödvändigtvis är den enda rätta. Intressant lägga märke till är forskarna Margaretha Rönnerberg och Olle Sjögrens resultat, i sin studie "Lära för skolan eller leka för livet?", att barnprogrammen under denna period till allra största delen bestod av envägskommunikation. De konstaterade att de vuxna tog upp minst 90 procent av programtiden de spenderade med barnen i form av tal, sång och undervisning. Barnen fick endast tillfälle att tala då de vuxna uppmanade dem till detta och då sa de på sin höjd två till tre ord åt gången. Detta går helt emot dialogpedagogikens tankar att båda parter har rätt att säga sin åsikt i en dialog med den vuxne.

Tanken om vikten med dialog, som Barnstugeutredningen förespråkade, kan man tydligt se i *Fem myror är fler än fyra elefanter* scener, "Puss på villovägar" och "Lattjolajbanlådan". Magnus och Brasse berättade i intervjun att de aktivt arbetade med att utforma ett program som skulle skildra den dialog som enligt dialogpedagogiken bör äga rum mellan barn och vuxen. Detta kan man tydligt se i de roller som Eva, Magnus och Brasse representerar i de två ovan nämnda sketcherna. Där har de tydliga roller av vuxen kontra barn, vilket är en förutsättning för att dialogpedagogik ska kunna äga rum. Magnus påpekade att dialogpedagogiken användes i syfte att stimulera kommunikationen mellan vuxen och barn. I "Lattjolajbanlådan" syns detta pedagogiska grepp tydligast. I början vill inte Magnus och Eva vara med och leka Brasses "laviga, löjlige lek", bland annat eftersom tre av de djur han ställt upp inte finns på riktigt. Efter mycket övertalande av Brasse går de båda med på att gissa vilket av djuren som ska bort. De ser besvärade ut och man kan se att de leker leken för att Brasse så gärna vill. När Magnus och Eva gissar vilket djur som ska bort så förklarar de alltid

på ett realistiskt och sansat sätt varför deras alternativ är det rätta. Brasse säger att det visst kan vara så, men påpekar ändå att hans eget svar trots allt är det bästa. När Brasse slutligen presenterar hans lösning på frågan har även han argument för sitt svar. Det uppstår en dialog genom vilken båda parter kommer fram till att det finns flera sätt att lösa problemet, men de kommer dock inte överens om vilket svar som är bäst. Linné berättade att syftet med att Brasse skulle ”vinna” var att visa för barnen att föräldrarna inte alltid vet bäst. *Fem myror är fler än fyra elefanter* visar, i likhet med dialogpedagogikens grundtanke, att det finns många olika svar på en fråga och det är viktigt att alla dessa åsikter får komma fram och få gehör. Enligt Rönnberg och Sjögren är det avgörande att Brasse får vinna eftersom det öppnar möjligheter för det tittande barnet att uppleva att de kan ”besegra” de vuxna. Denna känsla stärker deras självkänsla och visar för dem att de är lika mycket värda som de ”stora”.

Varför Fem myror är fler än fyra elefanter kritiserades

Det var många faktorer som agerade grund för den kritik *Fem myror är fler än fyra elefanter* fick. Under slutet av 60- och början av 70-talet var barnprogrammen inom Sveriges radio (nuvarande SVT) ofta inriktade mot att undervisa barn om hur det såg ut i Sverige och övriga världen. I intervjun med Brasse skildras detta på ett mycket tydligt sätt i form av programmet om den vietnamesiske pojken som bodde i ett cementrör. Barnen skulle lära sig att alla barn i världen inte har det lika bra som vi i Sverige och de är i behov av vår hjälp. Man kan se en tydlig koppling till Olof Palmes och Socialdemokraternas slagord om att ”tänk inte på vad du kan göra för dig själv, tänk också på vad vi människor kan göra för varandra”¹⁰². Trots TV2:s stämpel som den röda kanalen så finns det inte alls samma tydliga politiska budskap i de sketcher av *Fem myror är fler än fyra elefanter* som vi har tittat på som det fanns i många andra barnprogram. Brasse berättade dock att det i vissa sketcher fanns ett politiskt syfte i hur språket var utformat. Genom att använda ord som barnen troligen inte kände till ville de gå till motangrepp mot den tidens barnprogram som medvetet använd sig av långsamt talat barnspråk. I bakelscenen märker man tydliga inslag av ”vuxenord” och fraser när Magnus, i sin desperation över att Brasse inte förstår, slänger ur sig saker som ”vi har våra bestämmelser från hälsovårdsnämnden” eller ordspråket ”rent mjöl i påsen”. Det sistnämnda förstår barnen ord för ord men de ser inte det underliggande budskapet som ordspråket förmedlar. Enligt Magnus fick *Fem myror är fler än fyra elefanter* kritik för just detta, programmet var för vuxenanpassat, men detta anser han är ”hel befängt”. Barn utsätts dagligen för vuxenvärldens

¹⁰² Palme Olof, *Att vilja gå vidare*, (1974) Kristianstad; Kristianstad boktryckeri, sid. 18

språk så genom att använda denna form av ord hjälper de barnen att förstå denna värld istället för att utestänga dem. Linné påpekar dock att de endast använde svåra ord i situationer som barnen förstår medan de använde ett lätt språk i mer komplicerade situationer.

Fem myror är fler än fyra elefanter ansågs även inkräkta på 1970-talets syn på att barnprogram skulle vara ickekommersiella, i synnerhet med sin grund i det amerikanska programmet Sesame Street vilket, enligt Linné, gick i mycket högt tempo och hade sin grund i reklamspråket. Atmosfären i *Fem myror är fler än fyra elefanter* präglas av glitter och glamour gestaltad genom gigantiska glittrande bokstäver, stora belysta trappor, paljettbeklädda klänningar och scenkläder med accessoarer som påminner om en kabaréshow, ackompanjerat med kabarémusik och högt tempo. Ett exempel på detta är K-låten. Magnus, Brasse och Eva kommer indansandes i glittriga showkläder hållandes föremål som börjar på K. För att vara extra tydliga sjunger de även en sång där föremålens namn nämns. Brasse påpekar i intervjun vikten av just dessa inslag, vilka skulle vara underhållande för barnen, och minns kritiken de fick för dessa ”glittriga trappor och glamourösa scenkläder” som var alldeles för kommersiella. Jämför man denna form med de andra barnprogrammen som visades på 1970-talet kan man tydligt se att *Fem myror är fler än fyra elefanter* bröt mot de givna normerna och värderingarna, och det lugna tempo som präglade programmets utformning. I vår intervju berättar Brasse om ett typiskt barnprogram från 70-talet i vilket det satt en man på en manchesterkudde och pratade mycket långsamt med barnen. Men trots kritiken för det höga tempot i *Fem myror är fler än fyra elefanter* kan man se hur de arbetat med att ändå ge barnen tid att förstå och reflektera över de nya erfarenheterna de fått av att se sketchen. Ett exempel är ”Bakelsescenen” där Magnus och Brasse räknar till fem på olika sätt. Kameran zoomar in på föremålen som ska räknas, och både Magnus och Brasse räknar sakta fram till fem. Denna procedur upprepas flera gånger vilket ger barnet möjlighet att följa med.

Tabuämnen

En annan punkt som fått mycket kritik är användandet av olika tabuämnen i programmet, speciellt när det gällde kiss och bajs och onyttig mat. Detta är något som även Margaretha Rönnerberg och Olle Sjögren uppmärksammat, och de påpekar också att dessa ämnen inte behandlades i barnprogram under 1970-talet.

Som ett tydligt exempel på detta kan nämnas en animerad film om en åsna som bajsar tre högar i syfte att illustrera antalet ”tre”. I intervjun berättar Brasse om ett avsnitt av

Lattjolajbanlådan där djuren som just varit och pinkat skulle vara kvar, medan det pinknödiga djuret skulle bort. I K-låten kan man se ett exempel på detta, om än i ett något nedtonat format. Brasse kommer indansandes och ställer sig mitt i bilden för att sedan stoppa ner händerna i sina byxor och dra fram ett par silverglittriga kalsonger. Samtidigt sjunger han med ett brett leende att det är ”K som i början på min kalsong”. Även Rönberg och Sjögren påpekar detta.

Även onyttig mat, som korb och godis, fick en stor roll i programmet, menade Brasse vid intervjun. Medan barnen i de andra barnprogrammen ”på sin höjd” fick äta en morot, var Brasses karaktär besatt av korb och godis. Margaretha Rönberg och Olle Sjögren, som i sin studie tittat på flera sketcher av *Fem myror är fler än fyra elefanter*, såg många tecken på att man i programmet ville ta fasta på föreställningen om att onyttig mat är det bästa barn vet. De såg även att Brasse-karaktären inte bara hade en förkärlek för korb och godis, utan att han även hade en stadig tillgång till dessa. Författarna ger ett exempel på en sketch där Brasse vill klä en julgran med korb, och i sketchen ”K-låten”, som vi tittat på, yttrar sig detta genom att Brasse skuttar fram med en stor korb i handen och sjunger att ordet korb börjar på bokstaven K. Här kommer dock även Magnus in med en stor karamell som ett exempel på föremål som börjar på K. I Bakelsesketchen ser man Brasse kontrollera att han verkligen fått fem stycken bakelser genom att ta en gräddklick på varje finger och sedan slicka sig om fingrarna. Det faktum att scenen utspelar sig på ett konditori gör inte saken bättre.

Margaretha Rönbergs egen studie om innehållet i barnprogrammen på 1970-talet kunde hon konstatera bristen på känslouttryck. Hon kunde inte hitta en enda scen där två personer visade sin kärlek till varandra eller tvärtom var riktigt arga. I *Fem myror är fler än fyra elefanter* däremot ser man i ”Bakelsescenen” en tydlig irritation från Magnus sida, och i ”Puss på villovägar” avslöjar inte bara namnet att det förekommer pussar och kärlek. Även i ”K-låten” får man se hur mycket de tre karaktärerna tycker om varandra genom att de både sjunger om kramar och sedan springer mot varandra för en härlig gruppkräm där alla har ett leende på läpparna. Speciellt Brasse ser glad ut då han nästan svimmar av lycka. I vår intervju med Magnus och Brasse, konstaterade de, med ett leende, att vissa scener i programmet har undertoner av ”kärlek på gränsen till erotik”.

Diskussion

Det har varit mycket intressant att studera debatten runt *Fem myror är fler än fyra elefanter*. Innan vi började med detta arbete var vi, som så många andra, ovetande om debatten som programmet startade när det först sändes 1973. Man har alltid hört att programmet är så pedagogiskt men inte reflekterat över vad som är orsaken. Det är också intressant att programmet har levt vidare och bara blivit mer och mer populärt trots att samhället i stort, och speciellt synen på barn och lärande, hela tiden förändras. Genom att först sätta oss in i hur man såg på barn under 1970-talet, och sedan titta närmare på sketcherna utifrån teorier om barns utveckling i relation till intervjuer och forskning om programmet, har vi haft som mål att få en djupare förståelse för hur *Fem myror är fler än fyra elefanter* ansågs bryta mot normerna under detta årtionde.

Vi har kommit fram till att programmets användande av pedagogiska synsätt som ej förekom i Barnstugeutredningen skapade stor debatt eftersom dessa hade helt annan syn på hur barn utvecklas och lär. Både Piaget och utredningen ansåg att läsning inte var något som barnen skulle utsättas för innan de började skolan, gjorde man det kunde de skadas för livet. Även i TV fanns det tydliga drag av detta tankesätt. Barnprogrammen skulle gå i ett lugnt tempo och endast behandla ämnen som barn var mottagliga för. De hade även uppgiften att lära barnen förstå att det finns andra som har det lika gott ställt som de själva och man kunde ofta se drag av ett politiskt budskap i programmets innehåll.

Trots att *Fem myror är fler än fyra elefanter* fick hård kritik gick TV2 emot strömmen och började visa dem. Det visade sig snart att det skulle bli en stor succé och i en undersökning genomförd 1975 kom det fram att 80 % av alla barn i åldersgruppen tre till sex år tittade på programmet¹⁰³. Även om kritiken av det pedagogiska upplägget sakta dog ut så fanns det fortfarande många som reagerade på en del av programmets innehåll. Kiss- och bajs-humorn och vuxenskämten fick starka reaktioner liksom de glittriga kabarénumren.

Det skedde många förändringar under 1970-talet vad gäller synen på barn och TV. Barnredaktionerna på TV1 och TV2 fick stora summor pengar för att finansiera produktioner av barnprogram och temat låg ofta på att undervisa barnen om samhället och världen ur ett barnperspektiv och det var viktigt att det fanns mycket allvar och verklighetsskildringar i

¹⁰³ Gradvall Jan, *TV! Nedslag i Sveriges Televisions historia*, (1996) Uppsala; Ord och form

programmen. I motsats till dessa program kom så *Fem myror är fler än fyra elefanter* med ett glamoröst och färgsprakande program med massor av fantasifyllda och underhållande sketcher, där fokus inte låg på pedagogiken i sig utan på att roa barn så att de på det sättet skulle lära sig. Detta gjorde att *Fem myror är fler än fyra elefanter* fick hård kritik av både pedagoger och anställda inom Sveriges radio. En annan avgörande del i kritiken var att programmet var för kommersiellt och hade ett alldeles för högt tempo för barnen. Det faktum att grundidé till programmet härstammade från det amerikanska programmet Sesame Street gjorde inte saken bättre. Under början av 1970-talet hade Sverige en mycket negativ inställning till USA bland annat på grund av deras agerande under Vietnam-kriget. Man kan inte märka detta på barnredaktionen på TV2 med tanke på att de, tillsammans med flera nordiska länder, åkte till USA för att lära sig mer om den pedagogiska uppbyggnad som programmet Sesame Street hade. När det väl sänds några provavsnitt i Sverige blev det hårt kritiserade för dess ”reklamaktiga” tempo och för kommersiella stil att TV2 valde att producera sitt eget program. Vi har funderat över om det kan finnas fler än bara de nämnda argumenten för varför Sesame Street blev så kritiserat. Hur mycket spelade det egentligen in att det var just ett Amerikanskt program? Hur mycket politik låg det bakom att programmet stoppades? Dessa frågor kommer vi nog aldrig att få svar på men det är värt att fundera över.

De sketcher vi har tittat på visar alla på att Brasse är ”smartast”. Att Magnus tillåter Brasse att provsmaka på bakelserna, bara för att bekräfta att de är fem, är ett exempel på hur Brasse ”utnyttjar” sin ställning som ett barn som behöver undervisas. Hur mycket ha än ifrågasätter och utmanar de vuxna, Magnus och Eva, så låter de honom hållas. Han vet ju inte bättre, eller? Latjolajbanlådan är ännu ett exempel på hur Brasse får vinna över Magnus och Eva. Egentligen är det ingens svar som är bättre än den andra men eftersom han ser till att säga sitt svar sist kan han anpassa det så det verkar ”fiffigast”. Detta visar på att kunskap inte är allt, barn har ofta sådan fantasi att de kan lösa problem utan att sitta inne med de teoretiska erfarenheterna. Detta ger barnen uppmuntran att försöka lösa problem på egen hand, även om de vuxna inte tror att de kan klara av det.

Genom att använda sig av tabuämnen som är ”barnförbjudna”, till exempel kiss, bajs och godis, skapas en frizon där barnen, utan att tystas av de vuxna, ges möjlighet att leva ut sina fantasier. Barnes intresse för detta ämne kan kopplas samman med Erik H. Eriksons anala och orala stadier, vilka innebär att barn i olika åldrar intresserar sig för dessa områden.

Avslutningsvis är det intressant att fundera över hur det kommer sig att *Fem myror är fler än fyra elefanter* fortfarande är så populärt även idag.

Referensförteckning

Litteratur

Bjereld Ulf, Demker Marie, *I vattumannens tid?*, (2005) Stockholm; Hjalmarson & Högberg Bokförlag

Dahlberg Hans, *Hundra år i Sverige*, (1999) Stockholm; Albert Bonniers Förlag

Filipson Leni, *Fem myror är fler än fyra elefanter*, (1974) Stockholm; Sveriges Radio, Publik- och programforskningsavdelningen

Furhammar, Leif. Sjögren, Olle. Jerselius, Kjell (Red.) *Rörande Bilder* Rönberg Margaretha, Sjögren Olle *Lära för skolan eller leka för livet?*, (1981) Stockholm; P. A Norstedts & söners förlag

Furth Hans G, Wachs Harry, *Piaget i praktiken*, (1978) Stockholm; Natur och Kultur
Gradvall Jan, *TV! Nedslag i Sveriges Televisions historia*, (1996) Uppsala; Ord och Form

Imsen Gunn, *Elevens värld*, (2000) Lund; Studentlitteratur

Karlsson Lars, *Psykologins grunder*, (2001) Lund; Studentlitteratur

Kroksmark Tomas, *Den tidlösa pedagogiken*, (2003) Lund; Studentlitteratur

Leimar Ulrika, *Arbeta med LTG – en handledning*, (1973) Lund; Liber Läromedel

Leimar Ulrika, *LTG – läsning på talets grund*, (1979) Lund; Liber Läromedel

Lindgren Simon, *Populärkultur*, (2005) Malmö; Liber

Rydin Ingegerd, *Barnens röster*, (2000) Stockholm; Stiftelsen Etermedierna i Sverige

Rydin Lena, *Röster i radio- TV*, (1973) Stockholm; Sveriges Radio, Stockholm, Nr 47

Rönberg, Margaretha. *Könsrollsstereotyper i barn-TV-program* (1975) Uppsala; Sociologiska institutionen

Socialdepartementet SOU 1972:26, *Förskolan del 1*, (1972) Stockholm; Liber Förlag

Svejgaard Erik, (red), Brørup Mogens, Hauge Lene, Lyager Thomsen Ulrik, *Psykologiboken – om barn, unga och vuxna*, (1997) Lund; Studentlitteratur

Wood David, *Hur barn tänker och lär*, (1999) Lund; Studentlitteratur

Övrigt material

Radioreportage om *Fem myror är fler än fyra elefanter*, Barnkulturradion, P3, Sveriges radio, 2003

Haglund Lars, Linné Bengt, *Fem myror är fler än fyra elefanter del 1, 2*, SVT, Independent 1973-1977

Telefonintervju med Bengt Linné den 16 november 2005

Personlig intervju med Magnus Härenstam och Brasse Brännström på Chinateatern i Stockholm den 18 november 2005

Svenska regeringens hemsida, <http://www.regeringen.se/sb/d/2540/a/23799>,

kontrollerad den 29 november 2005

Bilagor

Bilaga 1 Frågor till Linné

Varför behövdes det ett barnprogram som *Fem myror är fler än fyra elefanter* i början av 70-talet?

Ni berättar i radioreportaget från barnkulturradion att ni hämtade inspiration från det amerikanska barnprogrammet Sesame street. Vad ansåg ni att detta program hade för positiva och negativa sidor?

Hur har ni haft användning av Sesame Street vid utformandet av *Fem myror är fler än fyra elefanter*?

Vilka teorier om barns lärande utgick ni ifrån när ni planerade programmen? (Piaget, Erikson och Leimar LTG)

Ni nämner också att en av era förebilder var Ulrika Leimar. Vad i hennes teori om ”läsning på talets grund” använde ni er av i programmet?

Som vi har förstått det hade ni ett nära samarbete med Göteborgs universitet. Hur yttrade sig detta samarbete?

I radiointervjun påpekar ni att den mesta kritiken av *Fem myror är fler än fyra elefanter* skedde inom TV2:s väggar. Vilka var det som kritiserade programmet?

Varför?

Berätta lite om ert första möte med Magnus och Brasse

Vad var syftet med att Brasse skulle ”vinna” över Magnus och Eva?

Vad fick det för konsekvenser?

Vi har tittat lite närmare på ett antal scener ur *Fem myror är fler än fyra elefanter*. En sak vi reagerade på var språkbruket. Ni använder många ”vuxna” ord så som offentliggjorde med flera som barn troligen inte har tillräckliga förkunskaper för att förstå.

Vad var syftet med att använda ett sådant språk?

Varför?

Vid flera tillfällen i programmen behandlades olika tabuämnen så som kiss och bajs, onyttig mat, korv och godis mm, vad var tanken med det?

Det sägs att *Fem myror är fler än fyra elefanter* har påverkat flera generationer med barn. På vilket sätt har ni lagt märke till detta?

Slutligen, hur tror ni att *Fem myror är fler än fyra elefanter* har påverkat synen på barn idag?

Bilaga 2 Frågor till Magnus och Brasse

Berätta lite om ert första möte med Bengt Linné och Lasse Haglund

Ni säger i reportaget från barnkulturradion att ni båda har studerat pedagogik. Hur har dessa studier hjälpt er i arbetet att utforma innehållet i *Fem myror är fler än fyra elefanter*?

Vilka teorier om barns lärande utgick ni ifrån när ni planerade programmen?
(Piaget, Erikson och Leimar LTG)

Som vi har förstått det hade ni ett nära samarbete med Göteborgs universitet. Hur yttrade sig detta samarbete?

På vilket sätt utmanade ni den syn på barn som dominerade under 70-talets början?

Varför behövdes ett program som *Fem myror är fler än fyra elefanter*?

I radiointervjun påpekar ni att den mesta kritiken av *Fem myror är fler än fyra elefanter* skedde inom TV2:s väggar. Vilka var det som kritiserade programmet?

Varför?

Vad var syftet med att Brasse skulle "vinna" över Magnus och Eva?

Vad fick det för konsekvenser?

Vi har tittat lite närmare på ett antal scener ur *Fem myror är fler än fyra elefanter*. En sak vi reagerade på var språkbruket. Ni använder många "vuxna" ord så som offentliggjorde med flera som barn troligen inte har tillräckliga förkunskaper för att förstå.

Vad var syftet med att använda ett sådant språk?

Varför?

Vid flera tillfällen i programmen behandlades olika tabuämnen så som kiss och bajs, onyttig mat, korv och godis mm, vad var tanken med det?

Det sägs att *Fem myror är fler än fyra elefanter* har påverkat flera generationer med barn. På vilket sätt har ni lagt märke till detta?

Vad i programmet tycker ni var roligast att framföra?

Brasse fick du behålla Lattjolajbanlådan?

Slutligen, hur har *Fem myror är fler än fyra elefanter* påverkat er?